

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра психології
Кваліфікаційна робота на правах рукопису

УДК 159.98

Кравець Вікторія Миколаївна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЗОТЕРИЧНИХ
ПРАКТИК

Спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Практична психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Кравець В. М.

Керівник роботи:

Лариса Петрівна Журавльова
доктор психологічних наук, професор

Житомир – 2024

Висновок кафедри_____

за результатами попереднього захисту:_____

Протокол засідання кафедри

№_____ від «__»_____ 2024 року

Завідувач кафедри

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ захистив (ла)

(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Кравець В. М. Психологічні особливості використання езотеричних практик.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеню магістра за спеціальністю 053 «Психологія», ОПП «Практична психологія» – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

У магістерському дослідженні подано теоретичне узагальнення та результати емпіричного дослідження наукової проблеми щодо значення, ролі та особливостей використання езотеричних практик в житті сучасної молоді України.

Аналіз досліджень у галузі езотерики дозволяє виділити три основні групи моделей. Перша група включає дослідження, які дають негативну оцінку більшості езотеричних практик і феноменів, вважаючи їх ненауковими або псевдонауковими. Друга група складається з досліджень, які визнали позитивний вплив езотеричних практик на особистісний розвиток і духовне зростання. Третя група моделей фокусується на трансцендентальних, а не генетичних причинах існування релігії та езотерики. Ці дослідження дозволяють вивчати езотеричні практики як унікальний культурний та духовний феномен, який може бути пояснений через глибші, надособистісні чинники, що відкривають нові перспективи пізнання та розуміння світу.

В процесі емпіричного дослідження встановлено загальні тенденції щодо популярності езотеричних практик серед молоді. Зацікавленість езотеричними практиками та їх використання відображає суспільний запит на альтернативні підходи до вирішення проблем, які часто мають емоційний або духовний характер, що свідчить про пошук нових форм самореалізації та духовного зростання особистості юнацького віку. Встановлено ієрархію поширення

езотеричних практик: найпопулярнішими є астрологія, ворожіння на картах Таро, йога та медитація. Проте значна частина респондентів скептично ставиться до таких практик і не практикує їх. Домінуючими джерелами інформації щодо езотеричних практик є: соціальні мережі, блоги, сім'я, спеціалізовані сайти. Виокремлено основні мотиви звернення до езотериків: поліпшення міжособистісних стосунків, духовний розвиток, вирішення психологічних труднощів та досягнення кар'єрних чи фінансових цілей. Виокремлено домінуючі чинники довіри до практикуючого езотерика: рекомендації друзів та знайомих, відповідність цінностей і світогляду клієнта й фахівця. Конструктивне використання езотеричних психопрактик виконує компенсаторну функцію для особистості наділяючи її суб'єктивним відчуттям контролю свого життя, сприяє особистісному зростанню.

Ключові слова. Особистісне зростання, особистість юнацького віку, езотеричні практики, езотерична свідомість, релігійні рухи.

ABSTRACT

Kravets V. Psychological features of the use of esoteric practices.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 053 "Psychology", EPP "Practical Psychology" – Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The master's thesis presents a theoretical generalization and the results of empirical research on the scientific problem of the meaning, role and features of the use of esoteric practices in the life of modern youth of Ukraine.

Analysis of research in the field of esotericism allows us to distinguish three main groups of models. The first group includes studies that give a negative assessment of most esoteric practices and phenomena, considering them unscientific or pseudoscientific. The second group consists of studies that have recognized the positive impact of esoteric practices on personal development and spiritual growth. The third

group of models focuses on the transcendental, rather than genetic, reasons for the existence of religion and esotericism. These studies allow us to study esoteric practices as a unique cultural and spiritual phenomenon, which can be explained through deeper, suprapersonal factors that open up new perspectives for cognition and understanding of the world.

In the process of empirical research, general trends in the popularity of esoteric practices among young people were established. Interest in esoteric practices and their use reflects a public demand for alternative approaches to solving problems that are often of an emotional or spiritual nature. This indicates a search for new forms of self-realization and spiritual growth of the adolescent personality. A hierarchy of the spread of esoteric practices has been established: the most popular are astrology, Tarot card reading, yoga, and meditation. However, a significant part of the respondents is skeptical of such practices and does not practice them. The dominant sources of information about esoteric practices are: social networks, blogs, family, specialized sites. The main motives for turning to esotericists have been identified: improving interpersonal relationships, spiritual development, solving psychological difficulties, and achieving career or financial goals. The dominant factors of trust in a practicing esotericist have been identified: recommendations from friends and acquaintances, correspondence of values and worldviews of the client and the specialist. Constructive use of esoteric psychopractices performs a compensatory function for the individual, giving him a subjective sense of control over his life, and contributes to personal growth.

Keywords. Personal growth, adolescent personality, esoteric practices, esoteric consciousness, religious movements.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЗОТЕРИЧНИХ ПСИХОПРАКТИК	11
1.2. Сучасне суспільство в пошуках езотеричних орієнтирів	11
1.2. Езотеризм в хронологічному вимірі	14
1.3. Езотеризм в системі нових релігійних рухів.....	18
2.4. Езотеризм в просторі езотеричної свідомості.....	21
Висновки до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. ОКУЛЬТНІ ПОСЛУГИ В ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	31
2.1. Організація та методи дослідження	31
2.2. Динаміка езотеричного дискурсу в сучасному медіапросторі.....	34
2.2.1. Чинники поширення езотеричних послуг.	34
2.2.2. Жанри езотеричних дискурсів в масмедійному середовищі.....	38
2.3. Особливості використання езотеричних практик молодими людьми	45
Висновки до другого розділу	58
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО КОНСТРУКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕЗОТЕРИЧНИХ ПСИХОПРАКТИК	62
Висновки до третього розділу	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Останнє десятиліття українське суспільство зазнавало потужних трансформацій. Зростання економічної нерівності між групами населення, політична «турбулентність», зміна структури медіасфери та її принципів взаємодії з людиною, пандемія covid-19, та, особливо, життя в умовах війни спричинили зміни рівня довіри до офіційних інститутів (Шайгородський Ю.). Значне зниження довіри спостерігається й у таких важливих сферах як наука та релігія. Дані з дослідження КМІС за 2021 рік свідчать, що повністю довіряють науці лише 12% українців, до того ж цей показник зменшився вдвічі за останні 10 років. Згідно з опитуванням КМІС за 2021 рік, церкві як соціальному інституту довіряє лише 51% українців.

На тлі падіння довіри до офіційних інститутів підвищується інтерес до нових методів інтерпретації дійсності. Через нестандартні, нетрадиційні підходи до пояснення навколишньої дійсності люди шукають нові смисли та орієнтири у житті. У зв'язку з цим, різні містичні практики, такі як астрологія, нумерологія, ворожіння та інше все більше завойовують увагу людей. За даними видавництва «Софія», за 2022 рік продаж езотеричної літератури в Україні зріс на 53% щодо 2021 року. При цьому популярність релігійної літератури за 2021 впала на 30%.

Езотеризм у загальному вигляді може розглядатися як комплекс специфічних інтерпретацій реальності, які претендують на таємний характер і підтверджуються особливими психодуховними практиками. Іншими словами, можна сказати, що езотеризм – це якась форма прихованого знання, що допомагає особливим чином пізнати навколишній світ, космос та досягти трансцендентного досвіду (Хромець В.). Езотеричні вчення можуть розглядатися як частина феномена «нових релігійних рухів». Цей термін поєднує різні прояви сучасної нетрадиційної релігійності, тому астрологічні, псевдонаукові,

спіритичні, східні та інші вчення можуть вивчатися в рамках концепції нових релігійних рухів.

Категорія молоді заслуговує на окрему увагу, оскільки саме ця соціальна група є найбільш ризиковою, динамічною та схильною вступати в новомодні течії. Молоді люди перебувають у процесі особистісного самовизначення, формування світогляду та визначення основних життєвих цінностей (Журавльова Л. П., Лаас М. В.). Вони найактивніше вступають у різні спільноти та об'єднання за інтересами, групові норми яких можуть впливати відповідно до їх поведінки (Журавльова Л. П., Мужанова Н. В.). Звідси впливає дослідницький інтерес до того, наскільки насправді передбачення, ворожіння та інші езотеричні практики поширені серед молоді? Як загалом молоді люди ставляться до езотеризму та наскільки залучені до нього? І найголовніше, який рівень довіри молоді до експертів у галузі езотерики? Пошук відповідей на подані запитання й зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Психологічні особливості використання езотеричних практик».

Об'єкт дослідження: нові релігійні рухи.

Предмет дослідження: ставлення до езотеризму та психологічні особливості використання езотеричних практик особистістю юнацького та раннього дорослого віку в умовах війни.

Мета дослідження: визначити рівень довіри молодих людей до езотериків та виявити особливості використання ними езотеричних практик.

Завдання:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні основи вивчення ставлення до езотеризму як до нетрадиційної релігійної орієнтації, розглянути чинники, що впливають на виникнення інтересу до езотеризму.
2. Визначити рівень інтересу молоді до езотеричних учень та поширеність езотеричних практик.

3. Виявити причини звернення молодих людей до езотериків та фактори, що впливають на рівень довіри молоді до езотериків.

4. Розробити психологічні рекомендації щодо конструктивного використання езотеричних психопрактик.

Теоретико-методологічна основа дослідження. В роботі розглядаються теорії сучасного суспільства, розроблені У. Беком та Р. Інглхарт, концепції західного езотеризму А. Лютого та В. Ханеграафа, теорія довіри П. Штомпки, а також роботи Еге Тирік'яна. Теорії У. Бека та Р. Інглхарта в даній роботі використовуються як соціального контексту сучасності, які виклики несе в собі суспільство ризику і які цінності є важливими для сучасних людей. Концепція західного езотеризму А. Лютого та В. Ханеграафа є підставою для розгляду даного явища як сукупності уявлень про езотеричне, а також як знання, що виходить за рамки наукової системи пізнання. Серед українських дослідників орієнтувалися на положення про духовність, особистісне зростання Журавльової Л. П., Савчина М. В., духовні практики як один із продуктивних методів саморозвитку особистості Колісника О. П., феноменологію суб'єкта езотерики та езотеричної настанови свідомості Хромця В. Л..

Методи дослідження: теоретичний аналіз літератури вітчизняних та зарубіжних дослідників; методи дослідження масових комунікацій (елементи медіаметрії, рейтингування, контент-аналіз); онлайн-анкетування, здійснене за допомогою випадкової вибірки.

Емпірична база дослідження. Онлайн-опитування дозволило охопити не лише молодь Києва та Київської області, а й молодь інших регіонів України. Як метод відбору респондентів використовувалася стихійна вибірка, тому дослідження не може претендувати високу репрезентативність генеральної сукупності. Опитано 350 осіб юнацького віку.

Гіпотези:

1. Зацікавленість езотеричними практиками та їх використання свідчать про пошук нових форм самореалізації та духовного зростання особистості юнацького віку.

2. Більший рівень довіри та використання езотеричних практик має молодь, що відносить себе до неконфесійних віруючих.

3. Основними мотивами звернення до езотериків є потреба в духовному розвитку, гармонізації міжособистісних стосунків, вирішення психологічних труднощів та досягнення кар'єрних чи фінансових цілей.

Наукова новизна: дане дослідження дозволить сформулювати уявлення про те, наскільки езотеричні вірування та практики поширені в молодіжному середовищі в умовах Великої війни.

Практична значущість одержаних результатів. Дослідження й аналіз поширеності езотеричних вірувань та практик, а також визначення рівня довіри молоді до езотериків дозволять виробити методичні рекомендації для прийняття управлінських рішень у галузі молодіжної політики, а також для використання в психоконсультативній та психотерапевтичній роботі щодо особистісного самовизначення й зростання.

Апробація та впровадження результатів кваліфікаційної роботи. Результати дослідження було апробовано на трьох міжнародних науково-практичних конференціях: XLVI Міжнародній науково-практичній конференції «Scientific Research in the Era of Digital Technologies: Challenges and Opportunities» (Barcelona, Spain, November 6-8, 2024); XLVII Міжнародній науково-практичній конференції «The Future of Scientific Discoveries: New Trends and Technologies» (Марсель, Франція, 13-15 листопада 2024 р.); XLIX Міжнародній науково-практичній конференції «New Areas of Scientific Research: Exploring New Frontiers» (Неаполь, Італія, 27-29 листопада 2024 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у трьох публікаціях, зокрема в 3 матеріалах конференцій.

Список друкованих праць.

Журавльова Л., Кравець В. Сучасне суспільство та пошук орієнтирів: роль езотеричних течій. XLVI International scientific and practical conference «*Scientific Research in the Era of Digital Technologies: Challenges and Opportunities*» (November 6-8, 2024), Barcelona, Spain. International Scientific Unity, 2024. С. 288 – 290. <http://surl.li/otmtps>

2. Журавльова Л., Кравець В. Метафоричні асоціативні карти та визначення домінуючих копінг-стратегій. XLVII International scientific and practical conference «*The Future of Scientific Discoveries: New Trends and Technologies*» (Марсель, Франція, 13-15 листопада 2024 р.). France. International Scientific Unity, 2024. С. 276 – 278. <http://surl.li/zctrzj>

3. Кравець В. Медитація як психолого-акмеологічна практика саморозвитку особистості. XLIX International scientific and practical conference ««New Areas of Scientific Research: Exploring New Frontiers»» (November 27 – 29, 2024, Naples, Italy). International Scientific Unity, 2024. С. 283 – 286. <http://surl.li/huwele>

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 51 найменування (з них 7 англомовних джерел), містить 2 таблиці та 18 рисунків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 77 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЗОТЕРИЧНИХ ПСИХОПРАКТИК

1.2. Сучасне суспільство в пошуках езотеричних орієнтирів

Щоб зрозуміти популярність езотеризму в сучасному суспільстві, варто звернути увагу на його ціннісні характеристики та виклики, з якими стикається людина сьогодні [8]. Ризики стають невід'ємною складовою практично кожного аспекту життя. Сучасна людина стикається з ризиками в особистому житті, професійній діяльності, політичній участі, що робить елемент невизначеності постійним супутником її існування [7]. Ризики, за У. Беком, присутні на всіх рівнях: від мікрорівня — індивідуального життєвого світу — до макрорівня глобальних економічних і соціальних систем [1].

Бек пов'язує виникнення «суспільства ризику» зі вступом людства в етап постмодерну, який він називає «другим модерном». Однією з характерних рис цього етапу є розмитість класових меж та нерівномірний розподіл ризиків у суспільстві. Найбільш уразливими до ризиків залишаються найменш захищені верстви населення. Ці групи стикаються з найбільшими загрозами, що посилює їх щоденні тривоги та невпевненість у майбутньому [1].

У такому контексті езотеризм стає своєрідною відповіддю на постійний стан невизначеності та тривожності. Його популярність пояснюється тим, що він пропонує шляхи для подолання хаосу і пошуку сенсу в умовах нестабільного світу [5; 14]. Езотеричні практики часто звертаються до індивідуальних ресурсів людини, її внутрішнього світу, що дозволяє знайти спокій та гармонію, навіть за умов зовнішніх потрясінь. Крім того, езотеризм сприяє відчуттю контролю над життєвими обставинами шляхом доступу до «глибших» пластів свідомості та

знання. Це робить його привабливим для широких верств населення, особливо в умовах соціально-економічної нерівності та глобальної нестабільності [14].

Рональд Інглхарт [13], у своїх роботах висвітлив еволюцію цінностей у перехідному процесі від модерного до постмодерного суспільства. Він зосередив увагу на тому, що цінності є основою мотивації людської діяльності, впливаючи на вибір професії, способу життя і прийняття важливих рішень. На рівні соціальних груп цінності формують нормативні зразки, які закріплюються через мораль, релігію, ідеологію та інші суспільні інститути. Таким чином, вони стають рушійною силою змін у суспільстві, що й стало предметом глибокого аналізу в роботах Інглхарта [14].

На основі емпіричних досліджень Р. Інглхарт виявив, що зміна пріоритетів у суспільстві є наслідком зростання потреби в «екзистенційній безпеці» — почутті захищеності, яке включає фізичний, економічний і психологічний аспекти. Він стверджував, що з підвищенням рівня життя у порівнянні з епохою модерну, люди все більше прагнуть задовольнити потреби в якості життя, самореалізації та суб'єктивному благополуччі, що стають важливішими, ніж матеріальні блага чи економічне зростання [14].

Також значний зсув відбувається в цінностях, спрямованих на самовираження та автономність особистості. Прагнення до свободи вибору і самореалізації стає ключовим двигуном розвитку людини. Це відповідає фундаментальній потребі особистості в свободі, яка все більше відображається в її повсякденному житті [27].

На основі вище сказаного, можна виділити кілька тенденцій, які впливають на формування духовно-релігійних орієнтирів у сучасному суспільстві:

1. Глобальна невизначеність і прагнення до онтологічної безпеки. Умови постійних ризиків та тривог змушують людину шукати джерела стабільності та впевненості у своєму житті.

2. Баланс між самовираженням і потребою в приналежності до групи. З одного боку, люди прагнуть до індивідуалізму та автономії, з іншого — до членства в соціальних чи духовних групах, які дають світоглядні орієнтири, встановлюють норми поведінки та забезпечують підтримку.

Такі протиріччя між індивідуальними устремліннями та соціальними вимогами неминуче призводять до кризи ідентичності. Це розрив між різними (часто протилежними) цінностями та установками, які людина намагається інтегрувати у своє життя [11; 12]. Соціальна ідентичність особистості дійсно є динамічною, адже вона формується, змінюється і пристосовується залежно від соціального контексту, у якому перебуває індивід. Езотеричні групи стають референтними через ослаблення традиційних інститутів, таких як державні установи, політичні та громадські організації, церква.

Виокремимо основні причини зростання серед молоді популярності езотеричних спільнот [8]:

1. Ослаблення традиційних релігійних інститутів. Зменшення довіри до релігійних установ і відхід від традиційних релігійних практик стимулюють пошук альтернатив. Езотеричні вчення часто надають глибоку систему світоглядних цінностей, які можуть замінити чи доповнити традиційну релігію.

2. Виконання ролі світоглядної функції. Езотеричні течії забезпечують пояснення світу, у якому всі явища й події набувають певного сенсу. Ця системність допомагає людям зменшити рівень невизначеності, тривоги й створити ілюзію контролю над життям, навіть якщо цей контроль частково "передається" вищим силам чи універсальним законам.

3. Інтегративна функція. У часи соціальної нестабільності та кризи езотеричні групи надають підтримку, структурованість і певність. Вони допомагають задовольнити базові соціальні та психологічні потреби, такі як приналежність, визнання і стабільність.

4. Індивідуалістична особистісна спрямованість. Сучасні люди все частіше прагнуть персоналізованих духовних шляхів. Езотеричні практики часто пропонують "індивідуальний підхід", що відповідає запиту на саморозвиток і самовдосконалення.

Таким чином, сучасна людина шукає не тільки матеріальну стабільність, а й відповіді на екзистенційні питання [22; 23], що значною мірою пояснює популярність духовно-релігійних і езотеричних практик. Вони пропонують механізми подолання кризи ідентичності, гармонізації внутрішніх конфліктів та знаходження сенсу в умовах глобальної невизначеності.

Отже, езотеричні групи є своєрідною відповіддю на сучасні соціокультурні виклики. Вони заповнюють прогалини, що виникли через ослаблення традиційних інститутів, і допомагають людям адаптуватися до невизначеного світу. Водночас їхній вплив на ідентичність людини може бути як позитивним (зменшення тривоги, зростання соціальної підтримки), так і ризикованим (можливе відчуження від традиційного соціального середовища).

1.2. Езотеризм в хронологічному вимірі

Упродовж багатьох років термін «езотерика» викликав активні дискусії в наукових колах, породивши різноманітні погляди щодо його сутності. Через багатозначність цього явища в соціології з'явилося кілька теоретико-методологічних підходів до його вивчення.

Поняття «езотерика» походить із давньогрецької мови. Приставки «езо» та «екзо» позначали «всередині» та «зовні». На їх основі утворилося слово «esôterikós», що означає «внутрішній». Лукіан Самосатський першим використав це слово у своїй праці «Аукціон життя», протиставляючи внутрішнє та зовнішнє без містичного підтексту. Пізніше термін зустрічається в описах учнів Піфагора, яких розділяли на езотеричне (елітне) і екзотеричне (широке) кола [37].

У середньовіччі термін «окультний» із латинського *occultus* («прихований») набув поширення. Спершу його застосовували для позначення невидимих властивостей, як-от магнетизм. Згодом він став асоціюватися з таємними практиками. Наприклад, Агіріа Неттесгеймський описував «окультні якості» як недосяжні для раціонального розуміння.

Е. Тирикьян пов'язує езотерику з процесами посвяти, що включають відбір, ритуали й соціалізацію в закритих спільнотах. Ці спільноти мають ієрархію, рівні ініціації, лідерів та чітку структуру. Езотерична культура, за його концепцією, не протистоїть екзотеричній, а перебуває з нею у взаємодії, запозичуючи елементи та обмінюючись сенсами. Наприклад, екзотерична культура використовує езотеричну термінологію, а езотерика інтерпретує релігійні образи, додаючи нових значень.

Езотеризм — це система знань про універсум як впорядковану структуру, створену вищою силою. Він відрізняється від магії, орієнтованої на конкретні ритуали, своєю теоретичною глибиною. Від містицизму езотеризм відокремлює організаційна форма, наявність систем навчання і залежність від спільного досвіду [21].

Виокремлюють особливі риси езотеризму: цілісність універсуму, існування його творця, стійкі закони взаємодії всіх елементів та роль людини як частини цієї системи. Езотеричне знання доступне лише «посвяченим», які здатні розуміти його специфічну природу. Цей підхід відрізняється від концепції Е. Тирикьяна, для якого таємниця пов'язана з приховуванням інформації [37; 38].

Західні дослідники, як А. Лютий і В. Ханеграаф, трактують езотеризм як знання про взаємозв'язок видимого й невидимого, одухотвореність природи та можливість трансформації людини [46; 47]. Вони наголошують на його ролі в осмисленні сучасної релігійності та культури, сприяючи інтеграції індивіда в складний світ.

Езотеризм розглядається і як соціокультурний феномен, як особливий різновид існуючої у суспільстві духовно-практичної діяльності [30]. Виокремлюють 4 аспекти, що розкривають суть цього явища. Перший аспект езотерики полягає в *онтологічному* поясненні світу, його суті та законів функціонування. У розрізі даного аспекту, ми можемо виявити, що з допомогою езотерики індивід прагне знайти відповіді на філософські та релігійні питання, зрозуміти зміст свого життя та пізнати якийсь загальний «космічний розпорядок».

Другий аспект (*аксіологічний*) виявляється у формуванні особливої системи цінностей, які є основою та орієнтиром для дій індивіда: духовність та цінність індивідуального життєвого шляху та виконує сенсоутворюючу функцію у діяльності суб'єкта. Третій аспект – *гносеологічний*. Він визначає віру як основний інструмент езотеричного пізнання світу. Аксіологічний та гносеологічний аспекти разом формують «ціннісно-сміслову структуру особистості», яка грає вирішальну роль самовизначенні людини. У взаємозв'язках другого та третього аспектів проявляється інтенціональність особистості, тобто вчинення певних вольових актів (реалізація езотеричних практик). Останній аспект – *праксіологічний*. У контексті езотерики праксіологічність виражається в здатності індивіда орієнтуватися у різноманітті смислів та конструювати свій власний духовний шлях. Таким чином, езотеризм загалом можна визначити, як світогляд і спосіб життя [30].

В Україні одним із перших учених, який обґрунтував запровадження терміна «езотеризм» в академічне середовище став В. Л. Хромець [37]. Провівши великий аналіз способів трактування поняття «езотерика» та виділивши на підставі цього проблему семантичної неузгодженості, він запропонував спиратися на концепцію езотеризму, сформульовану західними дослідниками.

Насамперед ми маємо назвати відомого французького вченого А. Лютого, який у своїх роботах першим почав використовувати узагальнююче поняття «західний езотеризм». Цей термін поєднував комплекс духовних явищ, властивих Західному суспільству.

Він виділив 4 основні характеристики західного езотеризму: 1). Ідея про зв'язок видимого (матеріального) та невидимого («тонкого») світу; 2). Ідея про одухотвореність природи (природа пронизана божественною суттю); 3). Ідея про пізнання невидимого світу за допомогою духовного просвітлення (Інструменти – уява та посередники); 4). Ідея про можливість духовної трансформації людини (перехід з поточного стану свідомості в зовсім новий).

Також А. Февр [45] додає до перелічених характеристик дві додаткові, які водночас важливі розуміння феномена сучасного езотеризму: пов'язаність та узгодженість різних духовних традицій; передача духовних знань методом наступності (від учителів до учнів).

А. Февр визначає езотеризм як «форму думки» та порівнює езотеричне мислення з науковим оскільки будь-який тип мислення може бути визначений його рисами та компонентами. Також у теорії А. Лютого важливо відзначити деякі релігійно-духовні течії епохи Відродження та Нового часу, які стали основою для формування концепції західного езотеризму. Серед таких течій виділимо герметизм, окультизм, християнську кабалу та християнську теософію.

Нідерландський вчений, засновник Європейського товариства вивчення західної езотерики В. Ханеграаф [47] розвинув ідеї А. Лютого, доповнивши концепцію західного езотеризму своїми тлумаченнями та поглядами на предмет дослідження. Езотеризм він позначив як «відкинуте знання», яке включає все те, що досі не було в предметній сфері науки. Езотеризм В. Ханеграаф протиставляє нормативним ідеям релігії, які завжди були включені до полемічного дискурсу.

Езотеризм із соціологічної точки зору не можна назвати контркультурою, автор говорить про нього як про «знехтований вимір загальної культури». Такий підхід проблематизує роль езотеризму в науці та вказує на брак уваги до нього з боку академічної спільноти.

Узагальнюючи вищесказане, можемо відзначити, що праці В. Ханеграафа та А. Лютого значно просунули науку у межах вивчення езотеризму. Багато дослідників досі спираються на їх концепції у побудові теоретико-методологічних підстав вивчення сучасної релігійності.

Узагальнюючи все вищевикладене, можна сказати, що кожна з розглянутих концепцій зробила великий внесок у наукове осмислення цього феномена.

1.3. Езотеризм в системі нових релігійних рухів

Для побудови спільної картини про феномен езотеризму в системі нових релігійних рухів розглянемо класифікацію езотеричних учень [32; 37]:

Таблиця 1.1

Класифікація езотеричних учень

Види езотеризму	Напрями
Вищий	Теургія, тавматургія, психургія, теологія
Класичний	Кабала, магія, таро, астрологія, дзен, йога, герметична медицина, аюверда, алхімія, веданта
Практичний псевдоезотеризм	Парапсихологія (яснобачення, телепатія, телекінез)
Прикладний	Хіромантія, графологія, фізіогноміка
Народний	Сільська магія, чаклунство, гадання, цілительство
Новітній	Менталізм, психосинтез

Важливим із соціологічного погляду елементом езотеризму можна назвати його організаційну структуру. Першою організаційною рисою є його

інституційна організованість. Тут ми можемо звернути увагу на велику відмінність від концепції езотеризму А. Лютого та В. Ханеграафа, які розглядали це явище як те, що перебуває поза соціальними інститутами, і більше, поза полемічним дискурсом. Друга риса – наявність групових правил і норм, які керують поведінкою членів езотеричної спільності. Третя риса – стійкий порядок організації соціальних відносин. Четверта риса – закритість езотеричної спільності зовнішніх соціальних структур. І остання риса езотеризму як організаційної структури – специфічність форм відносин між людьми (присутні як організаційні, так і міжособистісні, неформальні взаємодії).

Таким чином, маємо багатоаспектну модель езотеризму як соціокультурного феномена, що розкриває такі елементи як: соціальні функції явища, організаційні особливості, релігійно-духовні основи, типи навчань та шкіл, і навіть процеси включення індивіда до езотеричну спільність. Вивчення езотеризму тісно пов'язане з питанням про те, як співвідноситься релігія та езотерика. Дослідники по-різному відповідають на це питання, але думки зводяться до того, що зв'язок між двома цими соціальними явищами дуже сильний. Більшість сучасних вчених відносять езотеризм до феномену нових релігійних рухів, оскільки саме в період поширення цього руху езотеризм одержав новий виток свого розвитку [21].

Розглянемо докладніше це явище. Нові релігійні рухи включають широке коло вірувань, що володіють наступними основними рисами:

- 1) Синкретичність, тобто взаємодія та взаємовплив різних релігійно-духовних течій, їхнє змішання;
- 2) Виражений індивідуалізм (порівняно з традиційними релігіями) та орієнтація на суб'єктивний досвід;
- 3) Орієнтація не так на загробну, але в поточне життя (всі дії незалежно від їх морально-етичного змісту призводять до певного результату, з яким

доведеться зіткнутися у поточному житті; бажання отримати результат і досягти щастя як можна швидше);

4) Усвідомлення своєї суб'єктності, тобто можливості самостійно вплинути та змінити поточну життєву ситуацію [19; 21].

Представлені риси характеризують нові релігійні рухи як самостійне явище, що розвивається в рамках загальнокультурного та релігійного контексту. Вони дозволяють нам знаходити автентичність цих вірувань порівняно з загальноприйнятими релігіями, таким чином відокремлюючи їх один від одного на змістовному рівні.

Існує безліч класифікацій НРР, заснованих на різних способах категоризації заповнення цього парадоксу [30; 32; 41]. Перший спосіб типологізації – за змістом. Виокремлюють 17 груп учень: астрологічні центри, рухи нового мислення, неоязичники, НРД східної орієнтації, окультино-містичні НРД, культи (НЛО-, комерційні, політичні, псевдонаукові, псевдопсихологічні, псевдохристиянські, утопічні, синкретичні), сатанізм, спіритичні, християнські секти, та центри екстрасенсорного впливу, магії та цілительства.

Також виділяють запозичені (східні та західні) та вітчизняні НРР [41]. За способом організації – інституціоналізовані рухи та динамічні, розрізнені рухи, які мають будь-якої соціальної структури. Також існують групові / індивідуальні та «традиційні» / «нетрадиційні» нові релігійні рухи. Таким чином, ми можемо сказати, що НРД мають різні прояви та форми, типи та зміст, але об'єднані загальними рисами, які інтегрують феномен [32].

Існування нових релігійних рухів, особливо езотеричної спрямованості, зумовлено суспільною потребою у них. Вони виконують безліч функцій, які традиційні релігії виконувати що неспроможні. Наступний розділ даної роботи буде присвячено розгляду ролі та функцій езотеричних течій у сучасному світі.

2.4. Езотеризм в просторі езотеричної свідомості

У світі спостерігається дедалі більший інтерес до феномену ірраціонального — того, що виходить за межі розуміння, заснованого на раціональних методах і логіці. Посилюється переконання, що саме ірраціональні пласти людської свідомості та пам'яті є джерелом глибини, з якої народжуються нові сенси, ідеї та творчі праці [4; 17; 40; 44].

Ірраціональне видається як прихована, але потужна складова внутрішнього світу людини. Воно формує фундамент, на якому шикуються інтуїтивні прозріння, несподівані відкриття та художні одкровення. Цей пласт свідомості знаходиться за межею безпосереднього усвідомлення, проте його вплив пронизує практично всі аспекти людського життя — від індивідуальної творчості до колективних культурних процесів.

Сучасні дослідження все частіше підтверджують, що доступ до ірраціонального може бути не лише випадковим, а й цілеспрямовано ініційованим через певні стани свідомості, методи самопізнання чи духовні практики [16; 31]. Таким чином, ірраціональне стає не просто областю загадкового, а й перспективною сферою вивчення глибинних механізмів мислення і креативності, відкриваючи нові горизонти для філософії, психології та мистецтва [4].

В езотериці стверджується, що людська свідомість має потенціал для здобуття особливого, позасвітського знання, яке виходить за межі звичайного, обмеженого пізнання, доступного на основі фізичних чи звичних когнітивних здібностей. Зазначено, що людина здатна пізнавати лише обмежене коло смислів, яке формує її індивідуальний досвід і пізнавальні можливості. Тому можливість отримання іншого знання, яке є поза межами буденної свідомості, стає ключовою

темою у багатьох езотеричних вченнях, що відкриває нові горизонти розуміння реальності.

У контексті езотерики можна говорити про існування особливого простору свідомості, який відкривається завдяки зміненим станам свідомості (ЗСС). Ці стани здатні змінювати пізнавальні можливості людини та відкривати нові рівні сприйняття. Для досягнення цієї нової настанови свідомості застосовуються різноманітні техніки і практики [15; 21; 31]. Зокрема, М. Людвиг запропонував класифікацію прийомів і засобів для досягнення езотеричної настанови/установки, що є важливими інструментами для змінення свідомості:

1. Редукція екстероцептивної стимуляції і/або моторної активності. Це процес зменшення впливу зовнішніх стимулів, що дозволяє людині відсторонитись від зовнішнього світу і зосередитись на внутрішньому досвіді. Це практикується в багатьох містико-аскетичних традиціях, де мінімальний контакт із зовнішнім світом сприяє досягненню глибоких внутрішніх станів.

2. Підвищення екстероцептивної стимуляції і/або моторної активності та емоцій. Це означає навмисне посилення відчуттів або емоцій з метою активізації свідомості і сприйняття нових смислів чи реальностей.

3. Підвищена алертність або психічно залучена свідомість. Це стан, у якому індивід стає більш чутливим до змін навколишнього світу, дозволяючи сприймати реальність в її глибших вимірах.

4. Знижена алертність або послаблення критичності. В цьому випадку, зменшення психічної напруги може призвести до того, що свідомість здатна «ослабити» межі між звичними і нетрадиційними формами пізнання.

5. Вплив психосоматичних чинників, які можуть коригувати фізичний і психічний стан людини для досягнення особливих змінених станів свідомості.

Ці техніки можуть бути застосовані одночасно або послідовно, щоб допомогти людині змінити свою свідомість і досягти більш глибокого або

трансцендентного розуміння. Кожен з методів має свій поріг нормальної функціонуючої свідомості, який можна розширювати або звужувати залежно від конкретної практики.

«...в досвіді езотерика є специфічне переживання – переживання сакрального, тобто, езотерична практика спрямована на щось, що вище всього, на те, що не притаманне світу природньої настанови - це те, що А. Ішмуратов називає "універсальна свідомість»; коли це переживання включається до світу природньої настанови, тоді - це призводить до його руйнування» [37, с.82].

Першим кроком до усвідомлення та глибшого пізнання світу з точки зору езотерики є "зміщення" інтенціональної спрямованості свідомості людини. Іншими словами, це зміна ментального та емоційного сприйняття реальності, яку можна назвати етапом "прояснення". У процесі прояснення людина ніби відмовляється від звичного, "світу природньої настанови", та починає формувати новий, езотеричний погляд на буття. Цей перехід відбувається через глибше пізнання горизонтів свідомості, зміну контексту сприйняття й звернення до смислів, закладених в езотеричному фундаменті світогляду. Метою є звільнення від прихильностей і обмежень світу природного мислення, від тих чинників, що зазвичай утримують людину у звичних настановах і шаблонах.

Процес досягнення езотеричної спрямованості свідомості починається тоді, коли людину перестає задовольняти звичайний "життєвий світ" з його відповідями та стереотипами. Причини цього незадоволення можуть бути різноманітними, але головним є усвідомлення того, що існує альтернатива – інший світ інакшого сприйняття, що криється за межами природньої настанови. Людина бачить потенціал для створення альтернативного "життєвого світу". На рівні горизонту це усвідомлення нових можливостей до пізнання, а також нових об'єктів для розгляду через ці можливості. Прояснення горизонту означає, що

людина "бачить" можливість використання нових, раніше недоступних, пізнавальних здібностей.

Термін "розширення/поглиблення горизонту" вживається, оскільки опис цього процесу може варіюватися. Одні дослідники використовують кількісні характеристики для опису цих змін, говорячи про розширення, а інші – якісні, називаючи цей процес поглибленням. Іноді обидва підходи поєднуються. Коли йдеться про *об'єкти*, що з'являються в горизонті свідомості езотерика, логічніше говорити про *розширення*. Якщо ж описуються нові *здатності* до пізнання, які раніше не використовувалися, доречніше називати це *поглибленням* горизонту.

У будь-якому випадку, людина має певний прихований потенціал, який потребує розкриття та прояснення. Сучасна людина, з точки зору езотерики, є ніби незавершеною істотою. Проте, розвиваючи свої потенціали, вона може подолати свої обмеження, стаючи, в перспективі, "людиною космічною".

Одним із ключових етапів на шляху до досягнення езотеричних цілей є прояснення контексту, тобто глибше розуміння і переоцінка власного сприйняття об'єктів і сигналів. Соціалізація надає людині певну "сітку" установок — своєрідну систему уявлень і переконань, які формуються під впливом суспільства. У контексті езотерики, ці установки можна розділити на "корисні" та "некорисні". Езотеричні традиції мають різні погляди на це розділення, але загальний принцип полягає у відмові від некорисного — від тих установок, які заважають людині досягати вищих цілей і змінювати свідомість.

Наприклад, у містичних практиках прояснення контексту часто включає очищення або катарсис, у християнстві воно відбувається через каяття. В магії ж цей етап пов'язаний із відмовою від обмежуючих переконань, що стримують потенціал, як, наприклад, ідея про можливе і неможливе: маг повинен відкинути поняття "неможливе" і почати самостійно визначати межі можливого [37]. Євангельська притча про сіяча також може бути інтерпретована як метафора для

прояснення контексту — лише один з ґрунтів (життєвих умов) виявився сприятливим для зростання насіння, тобто для реалізації вищого призначення.

На етапі *прояснення* людина починає реальний процес зміни свідомості, "накреслюючи" для себе вектор вертикального сходження. Цей вектор можна вважати реальним, оскільки саме від цього моменту починається активне звернення до вищої реальності, яка до того могла залишатися абстрактною або ж слабо актуалізованою у житті. Цей процес передбачає дві точки: початок зміни свідомості та її повне перетворення.

На стадії *прояснення-очищення* сакральне сприймається, але не переживається безпосередньо, адже між людиною і сакральним досвідом стоїть феноменальний світ, який треба поступово подолати. Таким чином, людина починає бачити інші культурні смисли, зокрема "екстремальні" або "елітарні" смисли, які приймаються не всіма, але закладені в підґрунтя "життєвого світу" езотерика. Прояснення цих смислів стає першим кроком до досягнення вищих станів свідомості.

На етапі "прояснення" основна мета езотерика лише передчувається. Саме в цей період починають відбуватися зрушення, які ведуть до зміни інтенціональних спрямувань свідомості — переходу від природної до езотеричної настанови. Це призводить до "розхитування" звичного світу, а отже, і звичайної свідомості, що згодом формує вибір шляху, який спрямований до досягнення езотеричної настанови свідомості.

Наступний етап, де відбувається суттєва зміна установок, — це *трансцендування* [34 – 36]. Саме через усвідомлення цієї складної єдності виникає визнання великої правди екзистенційної психології, що розуміє особистість як "буття – людини – в світі". У кожному мить свого існування людина має "в собі" цю єдність, котра дозволяє їй трансцендувати, тобто – бути, нескінченно і ефективно [18]. У містицизмі трансцендування означає подолання

меж, як онтологічних, так і гносеологічних. Ця концепція підкреслює вихід за межі звичного "життєвого світу" і створення нової реальності сприйняття. У трансцендуванні езотеричні інтенції починають переважати повсякденні, створюючи новий "життєвий світ", у якому зміщуються горизонти і відкриваються нові когнітивні здібності. Це також веде до усунення посередницької ролі соціальних установок та актуалізації смислів, які були на периферії свідомості.

На цьому етапі з'являється "конкурентна боротьба" між природною та езотеричною настановами свідомості. Йдеться не про повне відокремлення від повсякденного життя, а про те, щоб воно не визначало основну життєву стратегію [28]. Це формує певну ієрархію смислів, де повсякденне підпорядковується езотеричному, визначаючи шлях до вищої мети езотерики — досягнення ЗСС.

Таким чином, ми маємо два ключові етапи на шляху досягнення езотеричної мети: "прояснення" та "трансцендування". Проте варто зазначити, що існують різні рівні езотеричної установки свідомості. Виокремлення цих рівнів допомагає зафіксувати поступовий процес переходу свідомості до езотеричного стану, але лише один з цих рівнів представляє чисту езотеричну настанову свідомості.

Рівні зміни свідомості, які виокремив К. Вілбер [2], ілюструють багатоступеневий шлях розвитку людської свідомості від вузького самосприйняття до єднання з універсальним. Цей процес є основою езотеричних практик, які спрямовані на зміну настанови свідомості. Він включає п'ять основних рівнів:

1. Рівень MIND: людина ідентифікує себе з універсальним, Всеєдиним, або навіть вважає себе цим Всеєдиним.
2. Трансперсональний рівень: людина ще не усвідомлює повної тотожності з Всеєдиним, але її особистість виходить за межі власного організму.

3. Екзистенційний рівень: людина ототожнює себе з психосоматичним організмом, що існує в просторі.

4. Рівень Его: тут ідентифікація відбувається вже не з психосоматичним організмом, а з ментальним образом організму.

5. Рівень Тіні: людина може усвідомлювати окремі аспекти своєї психіки, проте звужує свою особистість до окремих частин Его, з якими себе ототожнює.

Езотеричний шлях передбачає поступовий перехід від одного рівня до іншого через етапи "прояснення" та "трансцендування". При цьому кожен етап "трансцендування" формує основу для наступного етапу "прояснення", що забезпечує розвиток нових інтенцій і зміну горизонтів сприйняття. Зміна настанови свідомості відбувається діалектично, як перехід від кількісного накопичення досвіду до якісної зміни у самосприйнятті.

Проте процес зміни свідомості не є суто лінійним. Можливі "езотеричні ривки", коли особистість раптово долає кілька рівнів одночасно. Такий швидкий "ривок" може відбуватися в результаті надзвичайно глибокого та потужного особистісного переживання, як, наприклад, переосмислення життя, подібно до розбійника на хресті в євангельському сюжеті [3; 29]. Це ілюструє можливість швидкого і глибокого духовного прозріння без поступового проходження всіх етапів, що є важливим елементом багатьох езотеричних вчень.

Трансперсональний рівень свідомості відкриває людині доступ до сприйняття об'єктів і явищ, що перебувають поза межами звичного просторово-часового континууму. У межах цього рівня, як зазначав Карл-Густав Юнг [40], активується "архетиповий" або "колективний несвідомий" шар психіки, що містить спільні для всіх людей первинні образи та патерни поведінки, відомі як архетипи. Цей пласт свідомості не є індивідуальним, а колективним, втілюючи надособистісні (трансперсональні) аспекти, які у звичайних станах свідомості залишаються недосяжними або малодоступними.

Станіслав Гроф [4], один із провідних трансперсональних психологів, зазначає, що стародавні та доіндустріальні культури активно зверталися до трансперсональних станів, розробляючи обряди та духовні практики, які сприяли доступу до цих вимірів реальності. У таких суспільствах знання, отримане через прямий контакт із "прихованими вимірами" (поза просторовими та позачасовими реальностями), відігравало ключову роль, впливаючи на повсякденну діяльність та світогляд людей. Інформація, що надходила з цих вимірів, вважалася важливою, оскільки могла впливати на події у матеріальному світі, пропонуючи альтернативні способи розуміння та взаємодії з реальністю.

Таким чином, трансперсональний рівень свідомості дозволяє людині вийти за межі індивідуальних переживань і наблизитися до універсальних основ досвіду та знання, які можуть розширювати горизонти звичайної свідомості [51].

На трансперсональному рівні свідомості дійсно спостерігається конфлікт смислів, спричинений суперечливими способами сприйняття. Це рівень, де стикаються та взаємодіють "нормальні" й "понаднормальні" здатності людини. Такі інтенсивні й нестандартні способи інтенціонування часто призводять до відчуття, що незнайомі й малозрозумілі феномени набувають величезної значущості, ніби керують чи витісняють звичний порядок речей. Такий досвід може спричиняти хаос і занепокоєння, особливо якщо він порушує звичні логічні схеми, створюючи враження втрати контролю і наближення до безумства (як описує С. Гроф [4]).

Щодо кінцевого стану трансперсонального розвитку, він наближається до того, що називають "імперсональним буттям" або станом "ніщо". На цьому рівні повністю подолана суб'єкт-об'єктна дихотомія, що дозволяє досягти "чистого існування" поза будь-якими образами чи конкретними об'єктами свідомості. Це стан, у якому, за словами Умберто Еко, "Божий голос" накреслює образи в серці, але вони постають рухливими, поза фіксованими формами. У такій свідомості,

яка стає без-образною, відсутній чіткий поділ на суб'єкта і об'єкта, що дозволяє переживати реальність як "чистий досвід". Цей досвід не потребує онтологічної опозиції між суб'єктом і об'єктом. Його можна уявити як "самопізнаючий фокус" або центр чистого досвіду, у якому суб'єкт і об'єкт є лише аспектами єдиного цілого [31].

На цьому рівні свідомості езотерик досягає стану, коли його відчуття буття тотальне, і він ніби стає всім існуючим. Ця ідея знаходить метафоричний вираз у словах персонажа Джебрана, який говорить про приховане розуміння, яке відкривається лише тоді, коли знято "пелену" зі свідомості. У цьому стані, що межує з імперсональною свідомістю, езотерик відчуває світ як єдине ціле, поза звичним сприйняттям через окремі відчуття й образи. Проте, як зазначається, цей досвід не означає повного зречення від "профанного" світу; езотерик, хоч і наближається до універсального буття, все ще має повертатися до умов звичайного життя серед людей.

Таким чином, імперсональна свідомість, будучи максимально вільною від індивідуальної перспективи чи "кута зору", є тотальною у своєму пізнанні. Однак для функціонування в повсякденному світі, езотерик знову приймає певні обмеження, ідентифікує об'єкти й сенси в оточенні, використовуючи цей досвід як інструмент для підтримки життя і взаємодії з іншими людьми.

Висновки до першого розділу

Грунтовний аналіз досліджень феномену езотеризму, його соціальної ролі та психологічних аспектів акцентував увагу на необхідності балансу між використанням езотеричних практик і критичним підходом до їх застосування. На основі цього аналізу можна зробити наступні висновки:

1. У сучасному світі, зокрема в Україні, інтерес до езотеричних практик значно зріс, що пояснюється глобальною невизначеністю, політичною та економічною нестабільністю, а також падінням довіри до традиційних інститутів,

таких як наука і релігія. Молодь, яка є найбільш відкритою до нового досвіду, проявляє високий рівень інтересу до езотеричних практик, таких як астрологія, медитація, нумерологія та інші.

2. Езотеризм є соціокультурним феноменом. Езотеричні вчення мають глибоке коріння в історії культури, представляючи синтез релігійних, філософських та духовних аспектів. Ці вчення пропонують альтернативні способи пізнання світу, засновані на використанні психодуховних практик, які дозволяють людині досягати трансцендентного досвіду.

3. Виокремлено домінуючі чинники залучення до езотерики: потреба у вирішенні екзистенційних питань, гармонізації внутрішнього світу та пошуку сенсу життя. Люди шукають підтримки та альтернативи у ситуаціях тривоги, стресу чи особистої кризи.

4. Виокремлено основні особливості езотеричних практик: езотерика базується на уявленні про приховані знання, доступні лише для «посвячених»; використовуються різні техніки зміненої свідомості (медитація, ізоляція від зовнішнього світу, емоційна активізація), які сприяють доступу до глибинних аспектів свідомості.

5. Езотеричні практики піддаються критиці як псевдонаукові або такі, що можуть призводити до соціального відчуження. Ризики пов'язані з можливістю маніпуляції свідомістю, економічною експлуатацією та психологічною залежністю від груп або «експертів».

6. Базовими рекомендаціями для конструктивного використання езотеричних практик є усвідомлення важливості підвищення критичного мислення у суспільстві, зокрема серед молоді, для свідомого вибору та уникнення маніпуляцій. Бажано розробляти рекомендації для інтеграції позитивних аспектів езотеричних практик у традиційні психологічні методики з метою підвищення стресостійкості та особистісного розвитку.

РОЗДІЛ 2

ОКУЛЬТНІ ПОСЛУГИ В ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

2.1. Організація та методи дослідження

В опитуванні взяли участь 350 осіб старшого підліткового, юнацького та дорослого (рання та середня зрілість) віку від 14 до 35 років. Частки опитаних жінок та чоловіків виявилися нерівними: жінок 66%, чоловіків 34%.

На діаграмі нижче представлено розподіл респондентів за віковими групами.

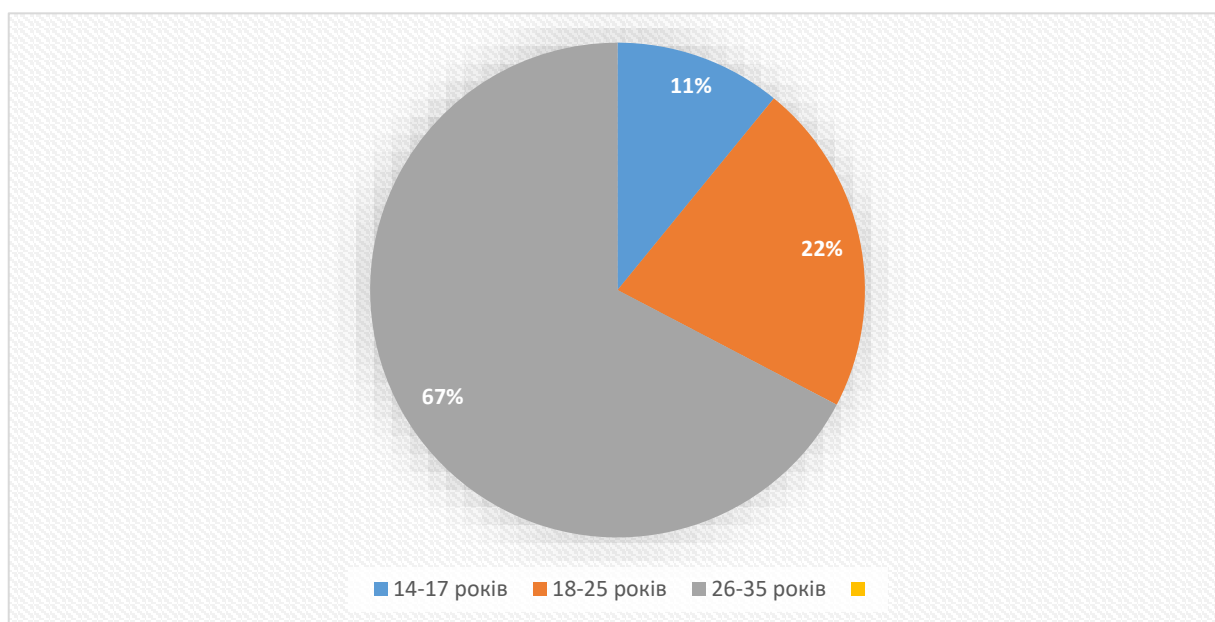

Рисунок 2.1. Розподіл вибірки за віком (у %)

Більшість опитаних мають або перебувають у процесі отримання вищої освіти (35% та 33% відповідно). Варто відзначити і категорію респондентів, мають середню загальну освіту (16%). Найменше серед опитаних респондентів тих, хто має початкову освіту (3%), неповну середню або нижчу (4%), та друга вища освіта (6%)

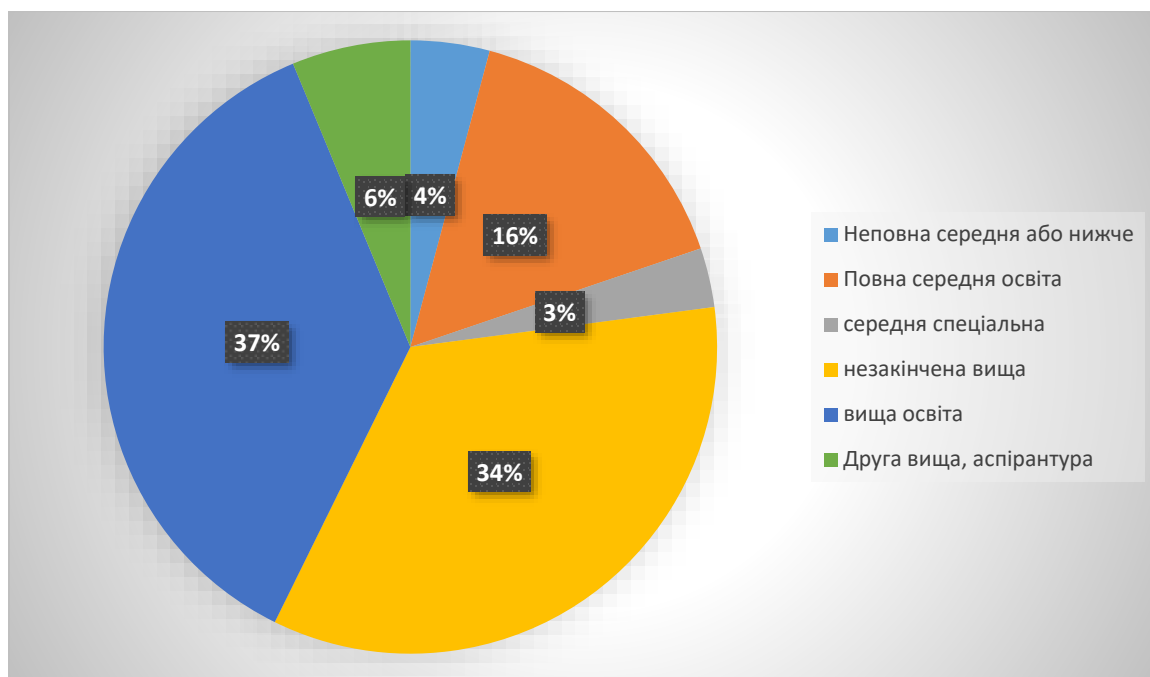

Рисунок 2.2. Розподіл вибірки за освітою (у %)

Розподіл по містах виглядає так: 36% опитаних живуть у середніх за чисельністю містах, 26% у великих містах, 23% Київ та Київська область, та 15% у маленьких містах.

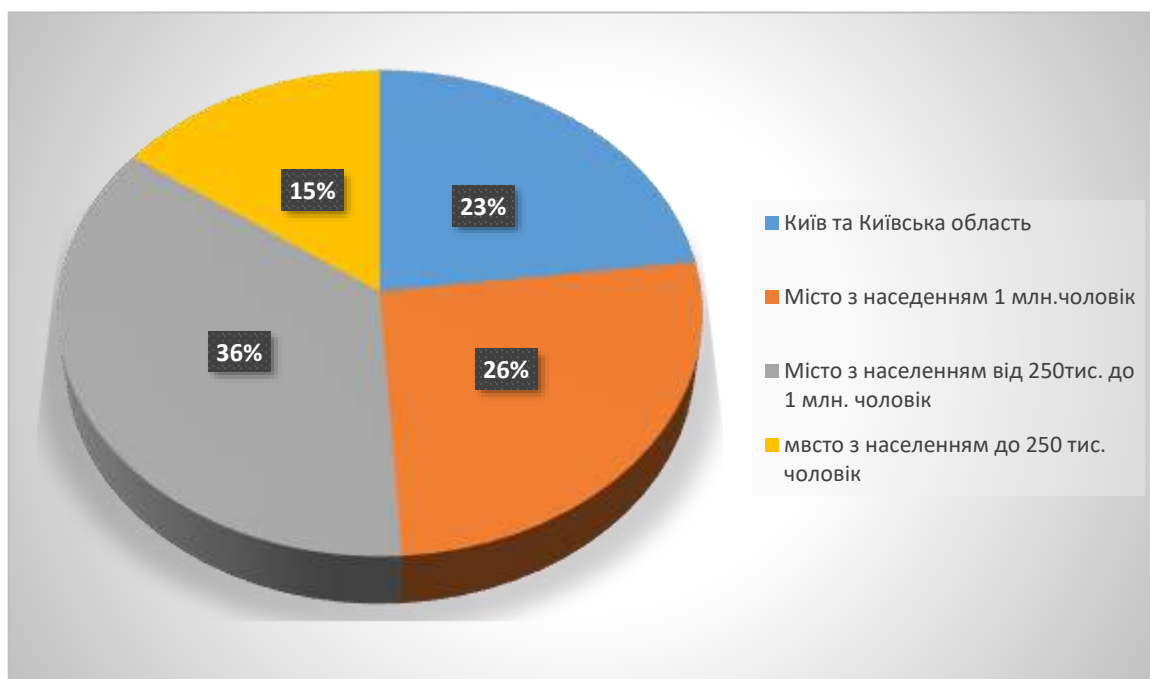

Рисунок 2.3. Розподіл вибірки за місцем проживання (у %)

Більшість респондентів вважають себе позаконфесійними віруючими (31%), тобто тими, хто вірить у якусь вищу силу, але не зараховує себе до жодної конфесії. 23% респондентів є православними віруючими, 3% протестанти і до 1% індуїсти та буддисти. Чверть опитаних (22%) становлять атеїсти, а 5% агностики – ті, хто не заперечує існування бога чи вищої сили, але й вірить у неї. Також серед відповідей були згадані такі релігійні течії як свідки Єгови, пантеїзм, баптизм.

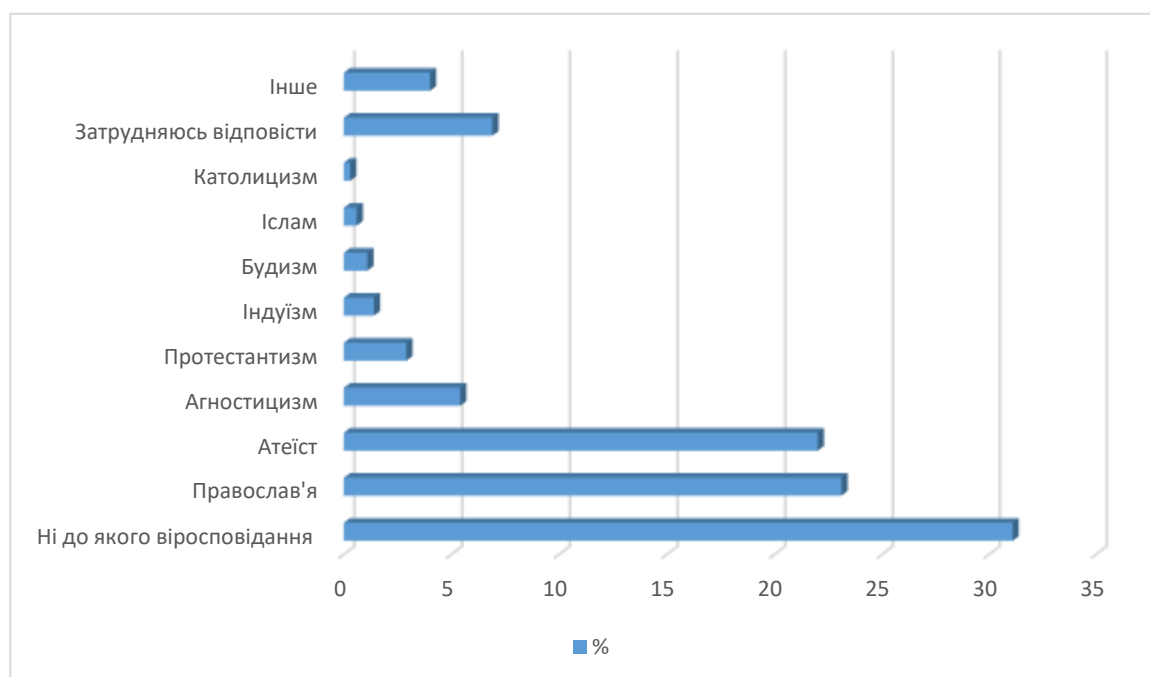

Рисунок 2.4. Розподіл вибірки за віросповіданням (у %)

Методи дослідження. Аналіз основних активно діючих інтернет-ресурсів з безкоштовними оголошеннями. На основі використання розширеного пошуку в інтернет-браузері «Google» було вибрано 40 діючих сайтів НРР, що надають послуги різної спрямованості. Для дослідження особливостей езотеричного дискурсу в сучасному медіапросторі, чинників поширення езотеричних послуг та специфіки їх використання молодими українцями було розроблено авторський опитувальник.

2.2. Динаміка езотеричного дискурсу в сучасному медіапросторі

2.2.1. Чинники поширення езотеричних послуг.

Сучасні релігійні організації України активно освоюють Інтернет для створення свого інформаційного та комунікаційного поля. Сучасний віртуальний простір є не тільки майданчиком міжрелігійного діалогу, але також способом поширення ідей з боку нових релігійних рухів (далі – НРР), які на відміну від традиційних конфесій потребують власної презентації [26; 32]. Варто зазначити, що використання маркетингових тактик у рамках самореклами та залучення нових клієнтів займаються як організації НРР, так і окремі «підприємці» даної галузі: екстрасенси, цілителі, маги та ін.

Проведений аналіз основних активно діючих київських сайтів з безкоштовними оголошеннями показав, що за останні півроку було опубліковано 101 оголошення квазірелігійного характеру. Окрім «традиційних» для прихильників сучасних релігійних рухів послуг, таких як консультації астрологів, сеанси ворожінь, зняття порчі та ін., сучасний «Езотеричний ринок» пропонує: прокачування та запуск чакр, чищення офісних приміщень від енергетики колишніх господарів, програму по підборі персоналу методом сканування енергоінформаційної структури людини, рекомендації щодо сумісності людей у колективах, енергетичний захист від енерговтручань, сутностей та паразитів, кодування від куріння та їжі та ін.

Спосіб реалізації таких послуг є дистанційне (віртуальне) спілкування з використанням комп'ютерних програм Viber або Skype. Подібне спілкування включає діагностику стану організму (чакр, енергетики, здоров'я) клієнта о його фотографії або фотографії долоні (при використанні хіромантії), використання різних технік ворожінь, а також проведення обрядів (зняття порчі, чищення енергій та ін).

У разі дистанційного спілкування з клієнтом, оплата послуг відбувається через інтернет-гроші або за допомогою банківських карток. Якщо «підприємці» проводять сеанси, зустрічаючись зі своїми клієнтами особисто, то оплата відбувається за фактом здійснення обряду, або настання лікування. Розцінки в обох випадках обговорюються індивідуально залежно від «тяжкості» положення (наявність пристріту, вінця безшлюбності та ін.) та бажань самого споживача (отримати лікування, приворожити партнера, зняти вінець безшлюбності та ін.). У середньому мінімальна вартість послуг складає 900 грн. (в основному це ворожіння або початкова діагностика), максимальна може перевершувати понад 100 тис. грн. (обряди чорної магії: наведення родових прокльонів, використання вуду та ін.).

Нові релігійні рухи, що являють собою вже сформовані або перебувають у процесі формування організації, не використовують у межах своєї маркетингової діяльності інтернет-ресурси з безкоштовними оголошеннями, а мають свої власні сайти, де доступно розміщують інформацію про свої заходи, використовувані методики (космоенергетики, біоенергетики, молитвотерапії), сертифікати та вчителі-лідери даних організацій та ін.

На основі використання розширеного пошуку в інтернет-браузері «Google» було вибрано 40 діючих сайтів НРР Києва, що надають послуги різної спрямованості. Серед них більшу частину пропонують послуги, пов'язані з організацією сеансів космо- та біоенергетики, цілительства, в окремих випадках організації пропонують використання орієнтації на ведичні знання (допомога сімейного психолога, астролога, астропсихолога та ін.), сеанси молитвотерапії, а також групові психотренінги. Ця категорія організацій робить ставку на змішання різних релігійних стилів із сучасною психологією: християнське вчення із вченням східних релігій, ведичне знання із сімейною психотерапією.

На другому місці за розповсюдженням інтернет-ресурсів стоять культи неосхідного напрямку – 13 організацій. До їх послуг відносяться сеанси масової та індивідуальної медитації, йога, дихальні гімнастики. Як маркетингова тактика на даних сайтах надається інформація про туристичні поїздки (паломництва) в Індію до духовних вчителів, безкоштовні вступні курси з йоги, літні медитативні семінари на свіжому повітрі та ін.

Нові релігійні рухи неопротестантського характеру займають третю позицію – 7 сайтів. У своїй рекламній тактиці вони спеціалізуються на описі свого вчення, реалізації соціальних та молодіжних програм (самопрезентації), а також свідчення членів організації. Також сайти містять інформацію про різноманітні заходи Церкви, релігійні та внутрішні свята, проведення альфа-курсів та ін.

Відмінність неопротестантського вчення від навчань організацій та неосхідних культів у тому, що вони спрямовані на повне регулювання життя членів організації, згідно з догматичними нормами [32]. Таким чином, Церква виключає можливість духовного еклектизму.

Київські неоязичницькі сайти представлені у мінімальній кількості – 3 організації. Вони спеціалізуються на рекламі своїх ідей шляхом запрошення до участі у спільному проведенні дозвілля (курси рукоділля, вечірні зустрічі-чаювання), а також на інтернет-продажах еко-продукції: трав'яні збори, олії, зернові культури. Відмінні риси цих організацій від приватних підприємців полягають у великому обсязі інформації. Відкритому характері діяльності, прайсі на види послуг (тренінгів, сеансів медитацій та ін.), бажанні йти на особистий контакт, відсутність анонімності, а також здійсненні комунікативних зв'язків між учасниками культу в обох випадках ставка робиться не лише на рекламу та перерахування послуг, а й на саморекламу: опис отриманих сертифікатів щодо використання езотеричних технік, духовних вчителів, духів-помічників.

Окремим фактором, що впливає на поширення різних езотеричних послуг у Києві, є поява та розвиток соціальних мереж. Так, на листопад 2023 р. у соціальній мережі Facebook було зареєстровано 72 групи учасників НРР: 15 організацій, що належать до прихильників космоенергетики, біоенергетики, центри гармонізації особистості, 18 – езотеричних культів (ворожіння 21, астрологія 22, езотерика 23), 15 – неосхідних культів (медитативні та дихальні практики 24, йога 25) 10 – неоязичницьких організацій (центри родових маєтків 26, тренінги 27, центри дозвілля 28), 8 – неопротестантських общин. Дані групи розміщують інформацію про організацію, розклад найближчих заходів, фотографії продукції та атрибутики, а також дозволяють здійснювати дистанційне спілкування між їхніми членами. Функція «запросити до групи» дозволяє лідерам розповсюджувати інформацію про цю організацію серед своїх віртуальних друзів. Також існує можливість безпосереднього надсилання повідомлень з рекламною тематикою: запрошення до групи, на заходи, реклами товару, що продається або атрибутики, що багато в чому спрощує маркетингову діяльність НРР.

Варто зазначити, що більшість користувачів соціальних мереж – це молоді люди від 15 до 30 років, тому маркетингова тактика найчастіше спрямована саме на цю вікову категорію людей: опис молодіжних служінь, туристичних турів, вечірніх музичних заходів та ін.

Таким чином, наведені приклади показують нам загальне уявлення про маркетингову діяльність нових релігійних рухів. Розвиток інтернет-технологій та відсутність правових обмежень з боку держави дозволили НРР легко проводити у віртуальному просторі. Міжкультова конкуренція стала потужним поштовхом до розвитку релігійного маркетингу, де головним завданням є здивувати, зацікавити сучасного «клієнта» простотою ідей та можливістю швидкого вирішення всіх проблем при нечисленних фізичних та духовних втратах.

Існує небезпека в рамках відкритої конкуренції між новими релігійними рухами: неможливо визначити, де боротьба за клієнта (споживача, члена організації) починає переходити до боротьби за нього матеріальний капітал. Рішення проблеми регулювання конкуренції сучасних релігій можливе лише за комплексного підходу, який включав би розробку єдиного неангажованого підходу до феномену НРР, складання власного понятійного апарату, а також у розвитку державно-конфесійної політики сфери взаємодії з новими нетрадиційними релігіями. Таким чином держава може убезпечити сучасних споживачів від зіпсованої духовної продукції.

2.2.2. Жанри езотеричних дискурсів в масмедійному середовищі.

Сьогодні ми спостерігаємо, що масмедійний простір стає середовищем, в якому формуються та функціонують дискурсивні формації та потоки, що виявляють нові соціально-культурні якості та ментальні стани українського суспільства. Рівень осмислення та опису медіапростору, запропонований сучасною наукою, розкриває його властивості як «середовища» дискурсів:

- 1) медіапростір залежить від тенденції розвитку суспільства;
- 2) медіапростір - це місце реалізації публічної комунікації;
- 3) медіапростір має механізми конструювання картини світу та нав'язування, впровадження картини світу як у суспільне, так і в індивідуальна свідомість [25].

У той же час, сучасна лінгвістична наука демонструє стійкий інтерес до всіх «видів використання мови» і насамперед дискурсів. Ось далеко не повний перелік дискурсів, аналіз яких можна знайти у науковій літературі: спортивний, кулінарний, релігійний, політичний, конфліктний, офіційний, педагогічний, дипломатичний, юридичний, медичний, фармакологічний, гумористичний, ритуальний, сакральний, езотеричний, оціночний, етичний, толерантний, журналістський, новинний, рекламний, радянський, повсякденний, епістолярний

та ін. У підрозділі буде розглянуто мовну специфіку двох жанрів езотеричного дискурсу.

Не можна не помітити, що процес суспільної реабілітації та легалізації робить все очевиднішими в медіапросторі дискурси та тексти з ірраціональною ментальною установкою: релігійний, містичний, філософський, езотеричний, літературно-езотеричний, чаклунський дискурс, а також різноманітні езотеричні жанри, рекламу, гороскопи, церковно-релігійну публіцистику та ін. [32].

Показовими є зауваження дослідників щодо деяких загальних моментів у природі езотеричного та релігійного текстів: інтуїтивно-духовний метод пізнання зближує езотеричні тексти з текстами релігійними, в яких проголошується, повідомляється про істини, які не потребують будь-яких зовнішніх, формально-логічних доказів. Необхідно також зазначити, що незважаючи на спільність ірраціональної установки, ці два типи дискурсу характеризуються глибокими принциповими відмінностями.

У зв'язку з суспільною значимістю даних дискурсів доцільно проаналізувати причини їхньої появи та посилення, які пов'язані, з одного боку, із соціально-політичними змінами, що відбулися в Україні, з іншого — із загально цивілізаційними процесами, що свідчать про активізацію архаїчних форм свідомості у певні моменти розвитку суспільства [40]. Так, деідеологізація суспільного життя, що призвела до краху комуністичної ідеології, викликала своєрідний духовний вакуум. Саме цей «пролом» в суспільній свідомості почав заповнюватися конгломератом не завжди усвідомлених соціумом релігійних, філософських, езотеричних та різного типу містичних уявлень. Можна сказати, що представники різних верств українського суспільства, мають різний рівень освіти, інтелектуального та духовного стану, підготовленості та можливості прийняти нові форми цінностей, уявлення про часто нові для них духовні сфери. Тому в українському суспільстві спостерігається своєрідний ренесанс релігійної

духовності, повернення та зміцнення основних релігій: християнства, мусульманства, буддизму, католицизму, а також звернення до нетрадиційних релігій; активізація езотеричних і теософських течій, звернення до різноманітних магічних, чаклунських, парафілософських, парарелігійних та паранаукових практик.

Під натиском ірраціональних настроїв доказові знання втрачають свої позиції. Вчені констатують, що, наука і культура в останні десятиліття відчують дедалі більший тиск з боку ірраціональних, релігійно-містичних та езотерико-магічних концептів та уявлень. Зазначається, що на межі 60-70-х років минулого століття позначилися перші ознаки «магічного ренесансу», а на початку XXI століття він вже перетворився на одну з головних особливостей "нового" культурного простору [21].

Діалектика духовного стану українського суспільства проявляється та усвідомлюється саме через дискурсивні потоки. І у цьому сенсі ірраціональний дискурс дає нам уявлення про особливий ментальний стан українського суспільства. Найчастіше такий тип мислення пов'язують із релігійним дискурсом. Водночас масштаби та наслідки посилення ірраціонального початку у духовному житті українців не обмежуються.

Частиною ірраціонального дискурсу є езотеричний дискурс. Езотеричний дискурс можна визначити як сукупність вербальних висловлювань та невербальних продуктів, що виникають у зв'язку з суспільно-мовними практиками в галузі езотерики, а також практиками, що допускають повністю або частково знання та переконання езотерики, що приймають езотеричне пояснення людини та світу [21]. Основними функціями езотеричного дискурсу є виклад змісту езотеричного світогляду, пропаганда езотеричних поглядів на світ, пошуки адептів, обслуговування езотеричних практик, використання езотерики з метою маніпуляції. Інтерпретація світу у цьому типі дискурсу визначається

езотеричною позицією суб'єктів дискурсу, системою їх ціннісних езотеричних установок.

Наступним параметром є прагматичні цілі, інтенції, установки суб'єкта мовлення. В езотеричному дискурсі реалізуються специфічні цілеустановки. У їх число входить пошук езотеричних знаків, символів, звідси увага до давніх текстів; езотерична інтерпретація реальності, презентація езотеричного світогляду, езотерична дидактика, покликана трансформувати свідомість та відповідне ментальні установки адресата. Для групи текстів, пов'язаних з езотеричними психічними практиками, типовою є переконлива текстова тактика: вплив на адресата з метою показати йому шляхи самовдосконалення.

Можливо, «головними» езотеричними текстами, які функціонують у масмедійному просторі, є гороскопи та езотерична реклама, оскільки вони кількісно переважають і цілеспрямовано проектують деякі уявлення про реальність у масове свідомість соціуму.

Звернемося спочатку до найпопулярнішого з них — гороскопу. Жанр астрологічних гороскопів публікується в багатьох сучасних українських газетах та журналах, насамперед у журналах мод та жіночих журналах: «Українська вишиванка», «Порадниця», «Burda», «Селянка», «Ліза», та ін. Вони розміщуються в інтернет-порталах, існують окремі сайти, присвячені лише езотеричним прогнозам. Класичним прикладом гороскопу може бути такий текст: ТЕРЕЗИ. «Представники цього знаку прагнуть до гармонії в усьому. Чутливі до прекрасного, природжені дипломати, їм також притаманні стійкість духу і непохитна воля до перемоги в будь-якому суперництві. Терези часто працюють на посаді судді або юриста.

Терези – трудоголіки, які бажають поліпшити життя інших людей, вони фізично витривалі й мають гарне почуття гумору. Доволі часто ці люди інтелектуально перевершують оточення. Слід також відмітити товариськість,

тактовність та чесність Терезів. Це вірні безкорисливі друзі та мудрі порадики, які здатні раціонально оцінити ситуацію й зробити правильні висновки.

До недоліків цього знаку Зодіаку можна віднести непрактичність і надмірну мрійливість. Терези більше схильні фантазувати та міркувати, ніж діяти, побоюючись поразок і невдач» [43].

«Класичний» езотеричний гороскоп, розміщений у медіапросторі, пропонує знання про вплив небесних тіл на людське життя та земні події. Згідно з принципами астрології, ці події можна передбачити за допомогою аналізу взаємного розташування планет і зірок. Основна мета такого гороскопа в традиційному розумінні — фіксація та пояснення зв'язків між рухом небесних тіл і життям людини. Езотеричний підхід полягає в наданні рекомендацій для поведінки представників кожного знака зодіаку, орієнтуючись на передбачення певного періоду.

Однак у сучасному мас-медіа гороскопи виконують насамперед розважальну функцію. Масова культура змінила акценти й адаптувала цей жанр до потреб широкої аудиторії. В астрологічних прогнозах центральними темами стають питання, які стосуються здоров'я, кар'єри, романтичних відносин, нових знайомств, сім'ї, фінансів — тобто тих аспектів, які лежать у сфері особистих інтересів людини.

Як зазначав Ернест Хемінгуей, що є лише три речі, про які слід писати: любов, смерть і гроші. Масова література, включно з гороскопами, звертається до цих тем, але відрізняється від «високої» літератури не так самими проблемами, скільки способом їх представлення й вирішення.

Мовленнєві особливості гороскопів створюють умови для реалізації прагматичних завдань, характерних для масової літератури. На лексичному рівні такі тексти наповнені оптимістичною й компліментарною лексикою, що формує відчуття психологічного комфорту у читача. На композиційному рівні гороскопи

зазвичай складаються з двох частин: перша частина містить інтерпретацію впливу розташування зірок на долю людини; друга — рекомендації, спрямовані на певну поведінку в межах прогнозованого періоду.

Характерним для гороскопів є використання майбутнього часу (наприклад: «У вашому житті відбудуться зміни»), що сприяє створенню очікування позитивних подій. Додатково застосовуються модальні конструкції («може статися», «можливо», «ви можете»), що забезпечують відчуття ймовірності й персональної залученості. Наприклад: «Можливо, ви отримаєте цікаву пропозицію» або «Ви можете відмовитися від надмірної роботи».

Короткі та зрозумілі риторичні прийоми гороскопів роблять їх зміст доступним для широкого кола читачів. Тексти таких прогнозів не потребують значних інтелектуальних зусиль для розуміння, але водночас створюють психологічний комфорт завдяки компліментарності й орієнтації на особистість адресата.

Фактор адресата відіграє важливу роль у гороскопах: вони адаптуються відповідно до вікових, соціальних та гендерних особливостей аудиторії. Це дозволяє прогнозам успішно виконувати їхню розважальну функцію, роблячи їх частиною сучасної масової культури [13; 19].

Іншим жанром, що активно функціонує в медіапросторі, є езотерична реклама, що обслуговує чаклунські ірраціональні практики, діяльність магів, цілителів, екстрасенсів тощо. Прикладами таких рекламних оголошень можуть бути такі тексти: «Міжнародна Академія Інноваційної Парапсихології. Навчання магії у Михайла Карс, дозволить вам, не тільки професійно опанувати магичні техніками, а й навчитися, глибше, проникати у суть виконуваних вами ритуалів»; «Лабораторія практичної магії. Організація об'єднує найкращих київських магів та цілителів, які ведуть консультативно-практичну діяльність у цілодобовому режимі»; «Магічна династія. Таємні знання стародавніх. Можливості сьогодення.

Пряма діагностика на фото, очно через засоби віртуального зв'язку Інтернет. Перегляд ряду подій через карти. Пряме ясновидіння. Виклик покійних. Медіум...»; «Я вам допоможу! Зняття пристріту та псування. Допомога у вирішенні сімейних та особистих проблем. Діагностика карми. Бізнес прогноз»; «Спеціалізація: Езотерика (Ворожіння онлайн, Магія, Біоенергетика, Парапсихологія, Фен-шуй, Хіромантия, Тлумачення сновидінь, Таро, Руни, Цілителі, Містика, Нумерологія, Екстрасенси, Обереги, талісмани)».

Як очевидно з наведених текстів, дискурсивний код поєднує у них риси рекламних маніпуляцій і виявляє ірраціональні ментальні установки. Ці тексти мають деякі формальні ознаки реклами: слоган, рекламний девіз, відомості про послуги продавця, інформація про послугу, реквізити. Проте ірраціональний вектор відбирає для створення тексту специфічні мовні одиниці. Так, у даних текстах відсутня характерна для сучасної реклами експресивна складова (експресивна лексика, мовна гра, фразеологізми, жаргонізми), а характер запозичень відрізняється від типових для реклами (як правило, у них відсутні англіцизми та американізми).

Лексичний склад текстів з очевидністю виявляє їх ірраціональний модус: псування, родове прокляття, дзеркальний захист, ворожіння, відворот, приворот, корекція аури, чакра, талісман-оберег, духовне чищення, руни, пророцтво, чаклунство, карма, астрал, аюрведа та під.

Експлуатація езотеричного знання сприяє насиченню езотеричної реклами спеціальною термінологією: медитація, нумерологія, астрологія, реінкарнація, магія, містика, окультизм, спіритуалізм, кабала, теософія, антропософія, космоенергетика, біоенергетика, руни, таро, екстрасенси, медіум, чакри та ін., що сприяє створенню особливої містичної тональності текстів [21].

Генеральною когнітивною стратегією, що здійснюється у подібного типу текстах, є стратегія онтологізації знань, тобто, інтеграція знань адресанта у

модель світу адресата. Вона відбувається за допомогою варіативної інтерпретації дійсності [14] та тактики нав'язування пресуппозиції. Зрештою це може призвести до формування нової картини світу в адресата, або, у разі неприйняття запропонованої інтерпретації насправді, створює в нього когнітивний та пізнавальний дисонанс, тобто може виробити позитивне чи негативне ставлення адресата до предмету повідомлення.

У сучасному медіапросторі зміцнюється езотеричний дискурс, який використовує досягнення сучасної інформаційної індустрії, експлуатує положення та поняття релігії та філософсько-інтелектуальних течій, а також використовує прийоми, методи та «ідеали» масової культури, демонструючи мовленнєву системність у відборі та якості мовленнєвих засобів для створення дискурсу.

2.3. Особливості використання езотеричних практик молодими людьми

Визначивши ключові характеристики респондентів, перейдемо до розгляду їх відповідей спочатку у загальному вигляді, та у межах соціально-демографічних характеристик.

Перше питання, яке було поставлене респондентам, стосувалося того, чи вірять вони в цілому в існування будь-яких надприродних сил. Це питання дозволяє скласти загальну картину про те, який тип світогляду превалює серед молоді: науковий чи релігійний. Більшість опитаних відповіли, що не вірять у існування надприродних сил (40%), вірять – 38%. Спостерігається досить великий відсоток, що сумніваються (22%). Пояснити це можна тим, що об'єкт дослідження молодь – люди, які перебувають у процесі формування власного світогляду та вибору життєвих цінностей. Саме тому це питання могло викликати труднощі у певної частини респондентів.

Далі респондентам було запропоновано відповісти на запитання, чи викликають у них інтерес різні езотеричні течії. Найпопулярніші напрямки, що викликають інтерес у молоді, виявилися астрологія (36%), ворожіння на картах таро (30%), практики індуїзму (25%), розвиток нового мислення (23%) та нумерологія (19%). Астрологія, нумерологія та карти таро є навчаннями, які нібито передбачають майбутнє та виявляють приховані механізми функціонування світу. Ці ідеї викликають природний інтерес у більшості людей, оскільки дозволяють зняти з них частину відповідальності та довіритися волі долі та «космічного розпорядку». Напрями індуїзму також активно привертають увагу молодих людей через популярність йоги, як сукупності духовних та фізичних практик. Загалом запропоновані варіанти езотеричних течій викликали частку інтересу у 61% респондентів; 39% опитаних зазначили, що не цікавляться жодним із представлених учінь.

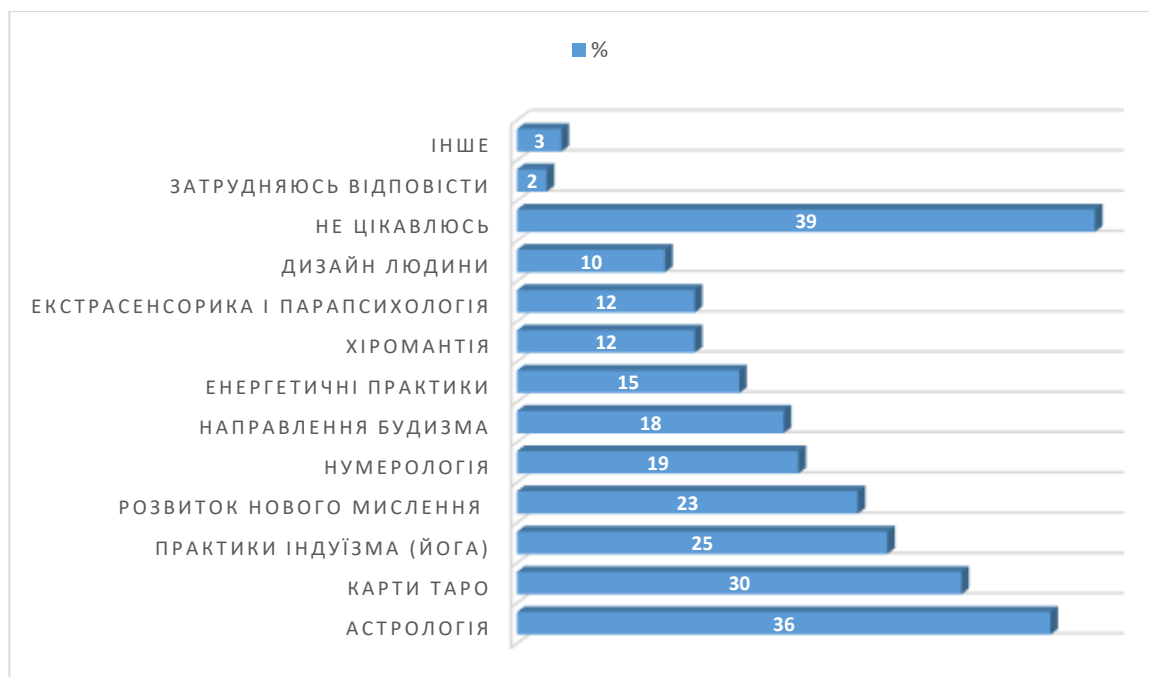

Рисунок 2.5. Розподіл вибірки за інтересом до езотеричних течій (у %)

Наступне питання, поставлене респондентам, вимірювало рівень їхньої віри в езотеричні вчення. Найменше опитані вірять у такі навчання як хіромантія (77%), екстрасенсорика та парапсихологія (72%), нумерологію (69%) та дизайн

людини (68%). Найбільше респонденти вірять в астрологію (38%), розвиток нового мислення (38%), практики індуїзму (38%). Загалом, більшість респондентів не вірять в езотеричні вчення.

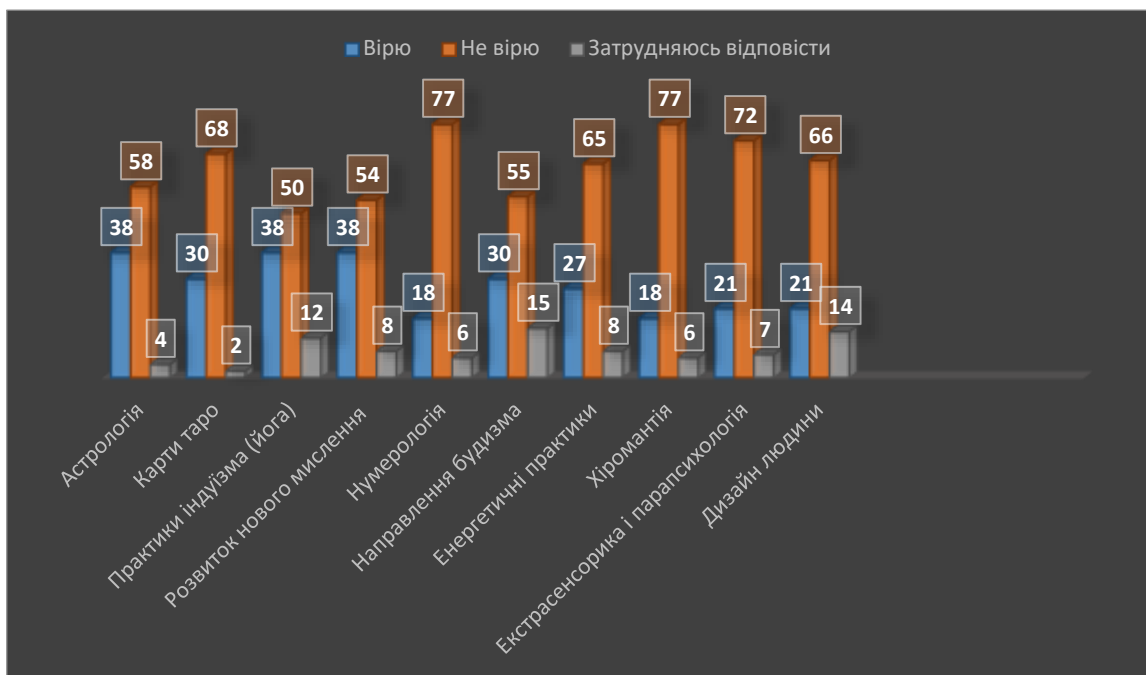

Рисунок 2.6. Розподіл вибірки за вірою в езотеричні учіння (у %)

Серед респондентів, які цікавляться езотеричними вченнями, 34% шукають інформацію у групах та спільнотах у соціальних мережах. Також досить популярні такі джерела як сім'я та друзі (23%), блоги езотериків (21%) тематичні сайти та форуми (21%), а також книги та журнали (17%). Найменш популярні такі джерела інформації як телебачення та радіо (4%) та очні зустрічі з представниками езотеричних навчань (4%). Значна частина опитаних молодих людей не шукає інформації на тему езотерики (41%).

Найчастіше інформацію з астрології, нумерології респонденти отримують із блогів представників езотеричних течій (75%). Ті, хто цікавиться напрямками буддизму в 1,5 рази частіше шукають інформацію в книгах та журналах, ніж у блогах езотериків (40% та 27% відповідно). Інформацію щодо індуїзму респонденти найчастіше отримують із блогів езотериків (53%), а також книг та

журналів (50%). Опитані у 1,5 рази частіше шукають інформацію щодо розвитку нового мислення та енергетичних практик у блогах представників езотеричних навчань, ніж у групах та спільнотах у соцмережах.

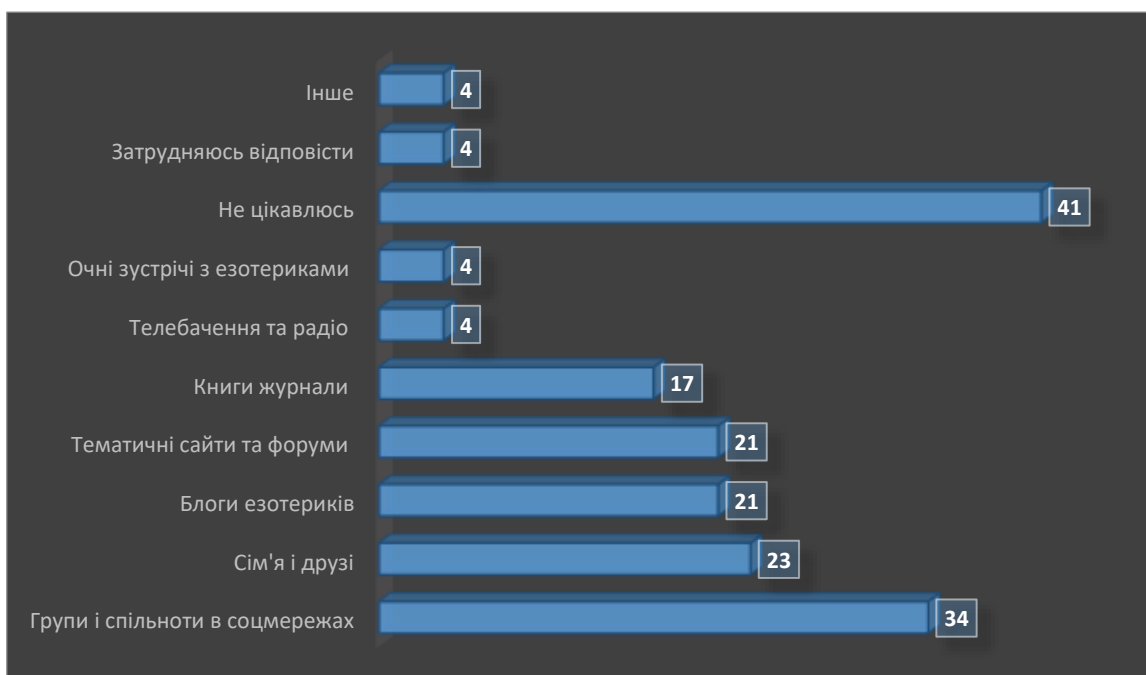

Рисунок 2.7. Розподіл вибірки за шляхами пошуку інформації щодо езотеричних учнів (у %)

Половина опитаних не звертається до езотеричних навчань ні з яких питань (51%). Друга половина респондентів звертається, або зверталася до езотеричних течій з різних питань. Найпопулярніші сфери - це сфера дружніх та робочих взаємовідносин (25%), і навіть сфера любовних відносин (24%). Також серед популярних сфер звернення можна виділити сферу психічного здоров'я (22%) та сферу духовного розвитку (22%). Менш часто згадувалися сфери творчої самореалізації (15%), фізичного здоров'я (12%), кар'єрного самовизначення (12%) та фінансового стану (12%).

Респонденти, які цікавляться астрологією, найчастіше звертаються до езотеричних навчань з питань кар'єрного самовизначення (87%) та фінансових питань (80%), рідше всього – з питань духовного розвитку (54%) та питань здоров'я (61%). Ті, хто цікавиться нумерологією в 2 рази частіше звертаються з

фінансовими питаннями, ніж з питанням духовного розвитку (58% та 27% відповідно). Таро, що цікавляться картами звертаються до езотеричних учінь найчастіше з питань фінансового становища (70%) та любовних відносин (68%), найрідше – з метою духовного розвитку (45%) та вирішення психологічних труднощів (49%). Опитані, які цікавляться практиками індуїзму та буддизму найчастіше звертаються до езотеричних учінь з метою духовного розвитку. Ті, хто цікавиться розвитком нового мислення в 1,5 рази частіше звертаються до езотеричним навчанням з фінансових питань (58%), ніж з питань дружніх та робочих взаємин із людьми (37%). А ті, хто цікавиться енергетичними практиками у 2 рази частіше звертаються з фінансових питань (53%), ніж із питань психологічних труднощів (27%).

Рисунок 2.8. Розподіл вибірки за проблемами щодо звертань до езотеричних учінь (у %)

У наступному підпункті ми розглянемо включеність молоді до езотеричних практики, а також причини та цілі звернення до платних езотеричних послуг.

Найпопулярнішою практикою, яку реалізують респонденти, є медитація (31%).

П'ята частина опитаних практикує йогу (20%). Також деяку популярність мають такі практики як ворожіння на картах таро (16%), розвиток нового мислення (16%) та астрологічні практики (15%). Найменш поширені серед респондентів такі практики як цілительство (2%), побудова дизайну людини (3%), хіромантія (4%) та магичні практики (5%). При цьому важливо відзначити, що практично половина опитаних не практикує представлених езотеричних вчень (46%).

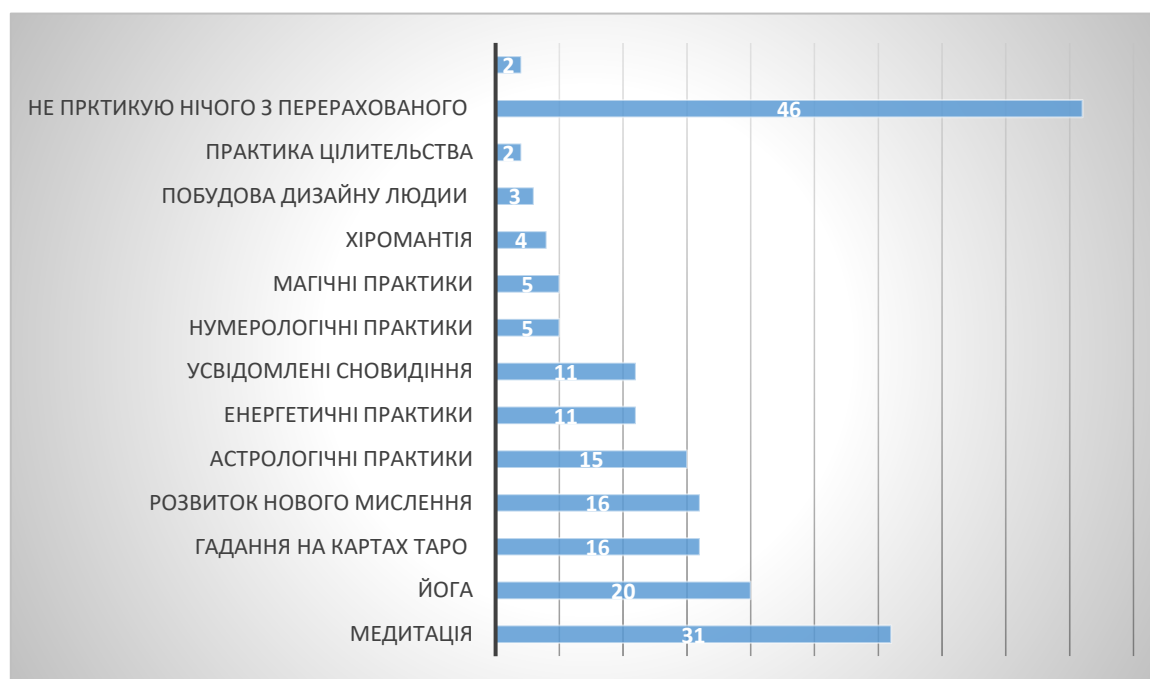

Рисунок 2.9. Розподіл вибірки за самостійним користуванням езотеричними практиками (у %)

Не реалізує езотеричні практики 46% опитаних молодих людей. Кожен день реалізує езотеричні практики лише 4% респондентів, кілька разів на тиждень 15%, пару раз на місяць 16%, а раз на місяць чи рідше 21% респондентів. Таким чином, більша частина респондентів із різною регулярністю практикує езотеричні та східні практики (66%).

Респонденти, які практикують йогу та медитацію найчастіше реалізують дані практики кілька разів на тиждень. Найчастіше ті респонденти, хто займається астрологічними практиками і ворожить на картах таро роблять це щодня. Практикуючі усвідомлені сновидіння найчастіше реалізують цю практику раз на кілька місяців або рідше. Розвитком нового мислення респонденти найчастіше займаються кілька разів у тиждень, а енергетичними практиками щодня.

Рисунок 2.10. Розподіл вибірки за частотою використання власних практик у повсякденному житті (у %)

Тим респондентам, хто реалізує езотеричні практики кілька разів на місяць і частіше були запропоновано відповісти на додаткові питання, що стосуються їх цілей та впливу езотерики на їхнє життя (рис. 2.11). Ця група становила 35% від усіх опитаних людей. Отже, більша частина (36 опитаних, 58%) займаються езотеричними та східними практиками з метою емоційного розвантаження, 38% намагаються знайти таким чином рішення своїм життєвим проблемам, а також 37% – з метою контролю своєї свідомості. Досить часто згадувалися такі цілі як духовне зростання (29%), покращення фізичної форми (21%). Четверта частина

респондентів (24%) використовують езотеричні практики як розваги та незвичайного проведення часу. Найбільш рідко опитані використовують

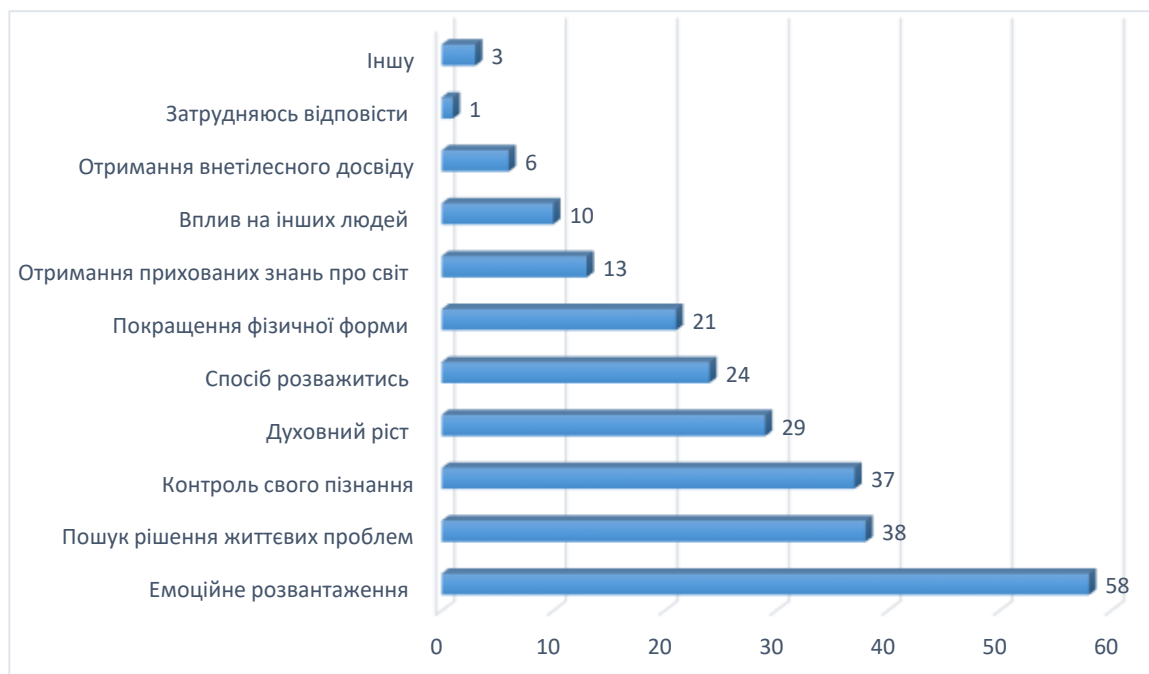

Рисунок 2.11. Розподіл вибірки за метою використання езотеричних практик (у %)

езотеричні практики для отримання прихованих знань про космос та світ (13%), впливу на інших людей (10%) та отримання позатілесного досвіду (6%).

Найбільше респондентів відзначили позитивний вплив езотеричних і східних практик (рис. 2.12) на емоційну сферу (80%), стан здоров'я (69%), духовний стан (69%) та взаємини з людьми (63%). Опитані зазначили, що їхні практики в галузі езотерики мають позитивний вплив на кар'єрний шлях (40%) та фінансове становище (43%), і при цьому трохи більше людей відзначили, що не відчувають ніякого впливу на ці сфери життя (48%).

Наступний блок анкети був присвячений зверненню до послуг езотериків

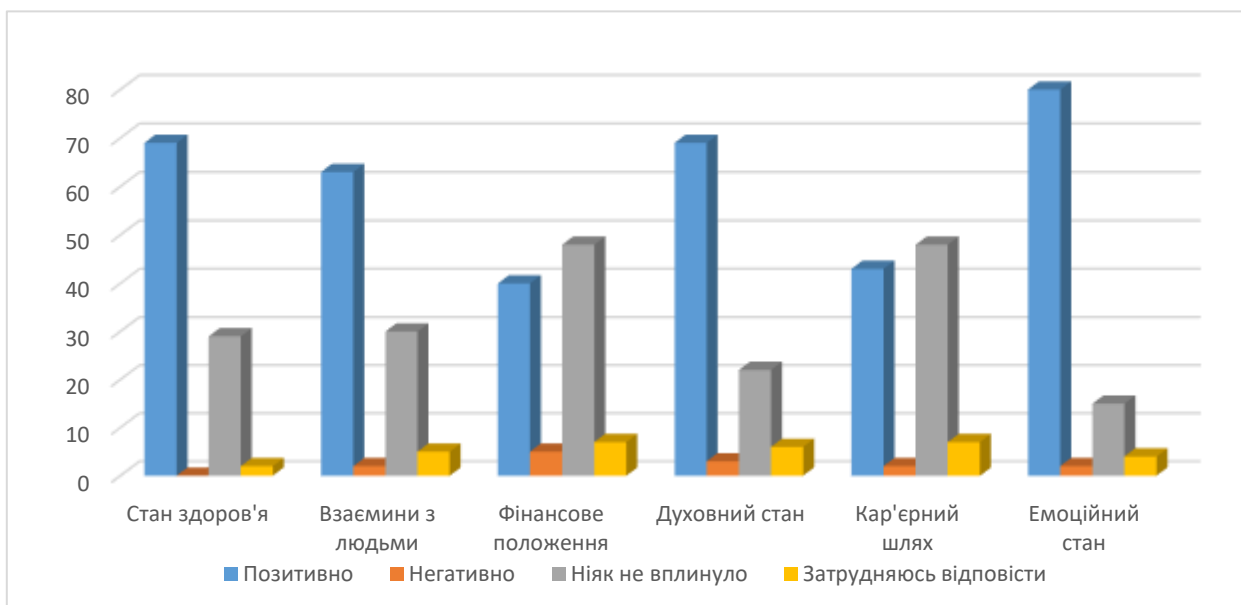

Рисунок 2.12. Розподіл вибірки за впливом езотеричних практик на життєві сфери (у %)

(таблиця 2.1). 86% усіх опитаних молодих людей ніколи не користувалися платними езотеричними послугами, лише 14% зверталися до езотериків на платній основі. Виявлено зв'язок між тим, як часто респонденти виконують езотеричні практики та чи звертаються до платних послуг езотериків. Виявилося, що чим частіше опитані реалізують дані практики у повсякденному житті, тим частіше вони вдаються до платних езотеричних послуг.

Таблица 2.1

Користування платними послугами езотериків (у %)						
		Кожного дня	Декілька разів на тиждень	кілька разів на місяць	Раз в декілька місяців (рідше)	Не практикую
Користувались ви коли небудь платними послугами езотериків?	ТАК	54%	22%	19%	16%	4%
	НІ	46%	78%	81%	84%	96%

$\chi^2 = 35,327$, $p = 0,000$

Більше половини (рис. 2.13) респондентів шукали спеціаліста через

Рисунок 2.13. Розподіл вибірки за джерелами інформації щодо послуг езотериків (у%)

знайомих та друзів (52%), приблизно третина – через інстаграм (30%). Невелика частина респондентів шукала езотериків через Фейсбук (7%), Тікток (5%), інтернет-форуми (2%) та Телеграм (2%). Також 2 респондента написали, що знайшли езотерику через OLX.

Наступне питання допомогло визначити, які фактори мають найбільший вплив, на вибір спеціаліста в галузі езотерики (рисунок 2.14). Так само, як і в попередньому питанні, респонденти насамперед відзначили вплив рекомендацій друзів та знайомих (48%). Також для респондентів важливі такі чинники як світогляд та транслювані езотериком цінності (37%), великий досвід практик у різних галузях езотерики (28%), його імідж (26%) та збіг прогнозів із минулими подіями у житті (22%). Найменш важливими виявилися такі фактори: відгуки

передплатників у блозі (13%), кількість передплатників та популярність (7%), а також тривалість ведення блогу (7%).

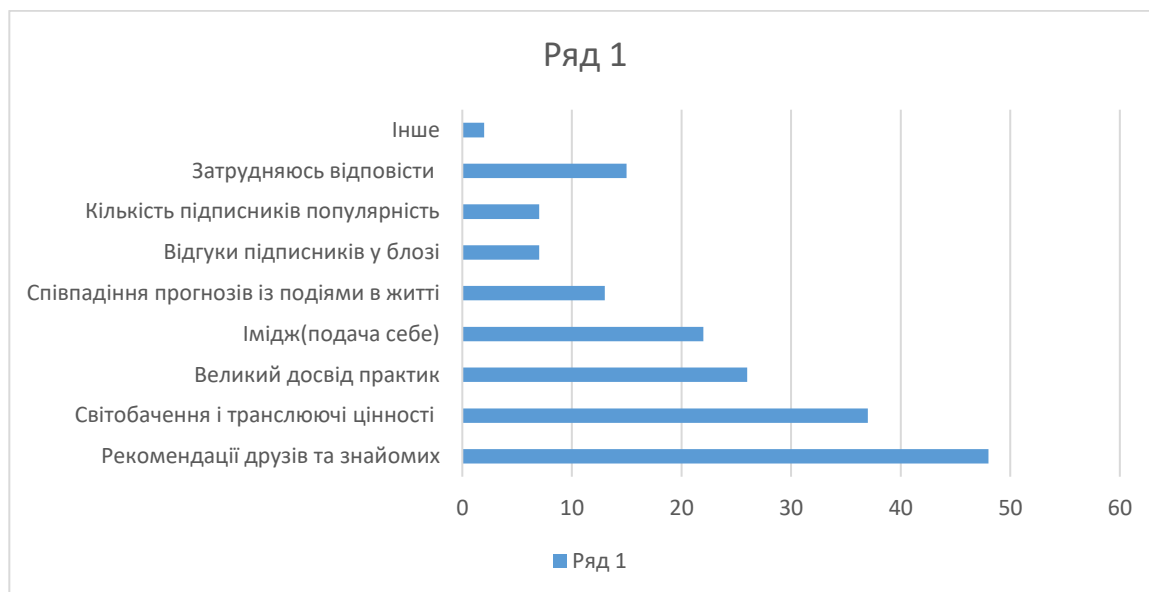

Рисунок 2.14. Розподіл вибірки за факторами впливу на вибір фахівця в області езотерики (у%)

Найчастіше послуги, яких вдавалися опитані були у сфері ворожінь на картах таро (46%), астрології (39%) та нумерології (27%).

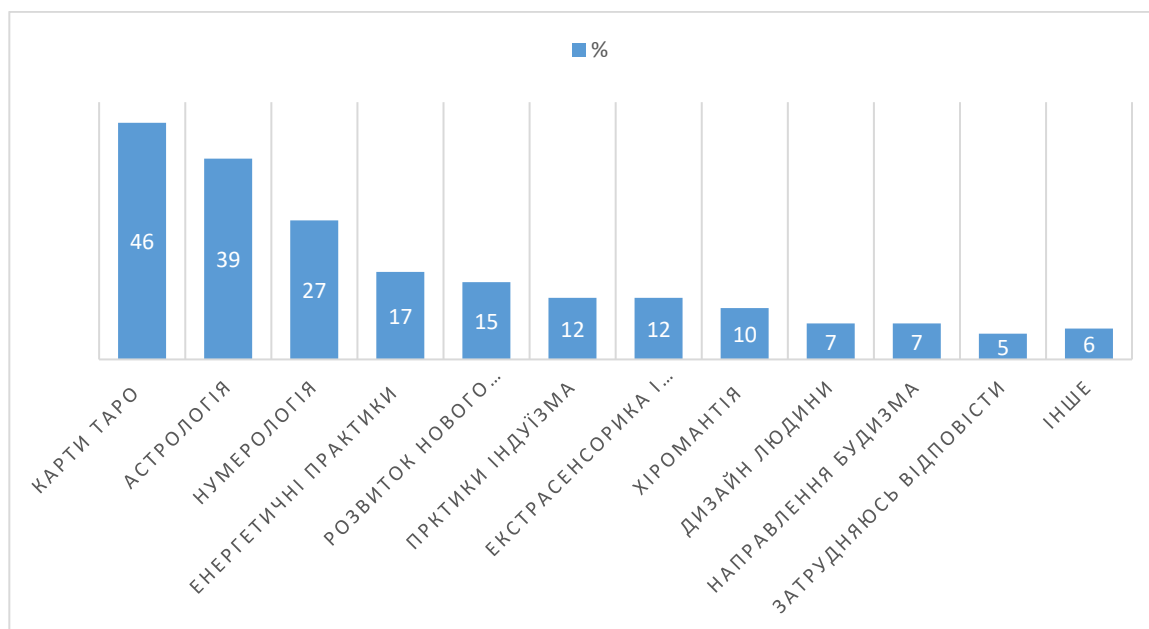

Рисунок 2.15. Розподіл вибірки за вибором звернення до езотеричного напрямку (у %)

Цілі, з якими зверталися респонденти до езотериків, були різними. Найчастіше це поліпшення міжособистісних відносин (36%), кар'єрне самовизначення (30%), та духовне збагачення (25%). 23% опитаних вдавалися до платних езотеричних послуг з метою вирішення психологічних труднощів, а 16% для покращення здоров'я. П'ята частина респондентів відвідувала езотериків з дозвільними та розважальними цілями (18%). Також деякі респонденти писали, що відвідували езотерика заради інтересу, інші - пішли за компанію з друзями.

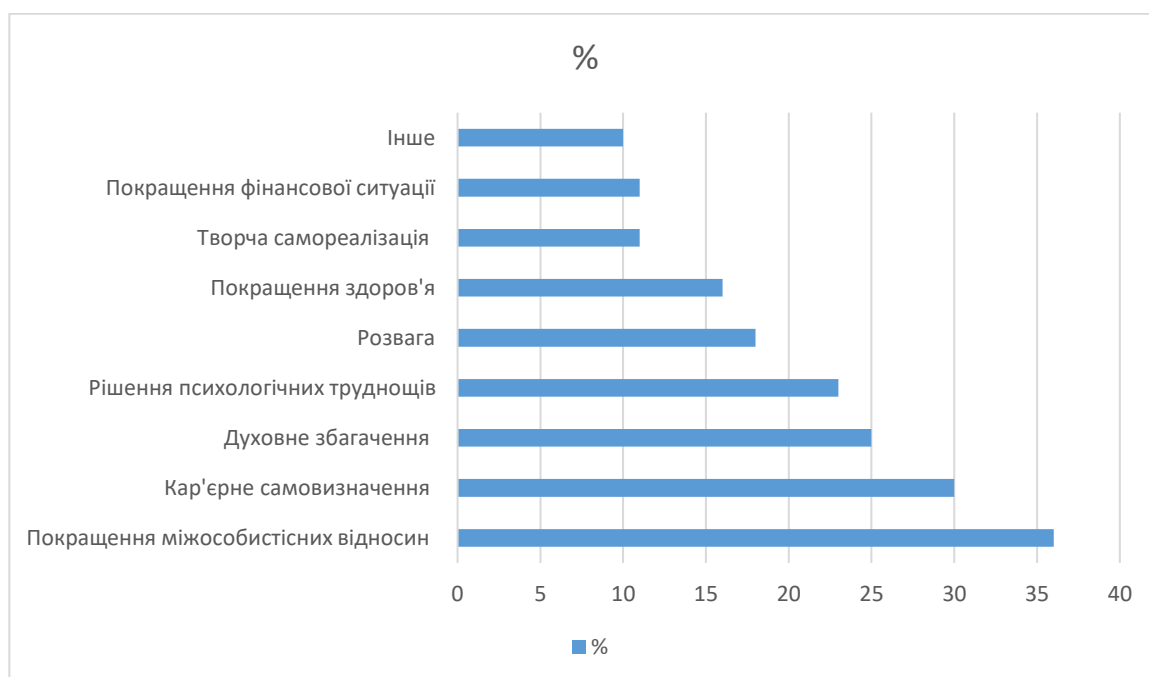

Рисунок 2.16. Розподіл вибірки за метою використання езотеричної послуги (у %)

Респондентам було запропоновано відповісти на запитання про те, чому вони вирішили обрати послуги езотериків, а не спеціаліста вузького профілю (наприклад, лікаря чи психолога). 57% респондентів зазначили, що вирішальним фактором для них стала унікальна інформація, що надається езотериками. Під унікальною інформацією мається на увазі інформація, що пояснює реальність у нетрадиційний спосіб. Наприклад, за допомогою типологізації людей за якоюсь ознакою або обґрунтування життєвої ситуації зовнішніми, надприродними силами. Респондентам також був важливим фактор доступності інформації,

зрозумілість мови викладу (32%). Для 30% опитаних на вибір на користь езотериків вплинула наявність клієнтоорієнтованості, тобто індивідуального підходу до життєвої ситуації людини. Також були згадані такі причини як: легкість застосування порад (14%), зручність вибору фахівця онлайн (11%), надійність результату (8%). Частина респондентів зазначила у графі «інше» власну причину вибору на користь послуг езотерика. Кілька разів згадувалося про випадки, коли респонденти вже відвідували традиційного фахівця та не досягли потрібного результату. Згадувалися також випадки, коли респонденти пішли до езотерика за компанію з друзями, або заради розваги.

Серед респондентів 81% залишилися повністю або радше задоволені послугами езотериків, і лише 6% - повністю чи скоріше незадоволені. 13% респондентів не змогли відповісти на питання про те, чи досягли вони поставленої мети в результаті використання езотеричних послуг.

Рисунок 2.17. Розподіл вибірки за оцінкою міри задоволеності наданою езотеричною послугою (у %)

Останнє питання, поставлене респондентам, які користувалися платними езотеричними послугами було про те, чи хотіли б вони ще раз повторити даний досвід. 36% респондентів відповіли, що хотіли б звернутися до того ж фахівця, 28% – звернулися б у майбутньому, але до іншого фахівця в галузі езотерики. Майже п'ята частина опитаних респондентів заявила, що не планує більше звертатися до послуг езотериків (21%). Також 15% особам було важко відповісти про те, хотіли б вони ще раз скористатися езотеричними послугами.

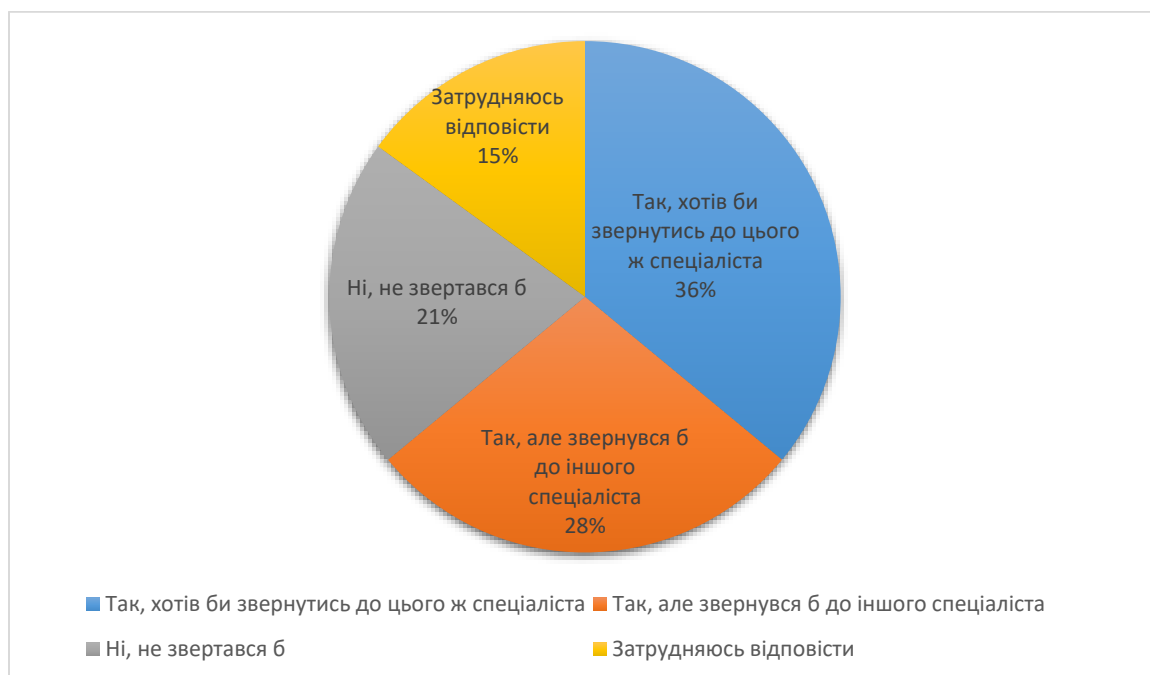

Рисунок 2.18. Розподіл вибірки за бажанням в майбутньому ще раз звернутися до послуг езотериків (у %)

Висновки до другого розділу

Емпіричне дослідження дало можливість дійти висновків, що дають комплексне уявлення про значення, роль та особливостей використання езотеричних практик в житті сучасної молоді України.

1. Більшість опитаних молодих людей виявляють помірний або слабкий інтерес до езотеричних практик. Найпопулярнішими напрямками є астрологія

(36%), ворожіння на картах Таро (30%), індуїстські практики (25%), розвиток нового мислення (23%) та нумерологія (19%). Це підкреслює прагнення молодих людей до пізнання себе та спрощеного розуміння світу через символічні системи. Водночас, лише 38% опитаних ствердно відповіли, що вірять у надприродні сили, тоді як 40% не вірять, а 22% сумніваються. Це свідчить про суттєву поляризацію серед молоді між раціональним і ірраціональним світоглядом.

2. Виявлено соціально-демографічні особливості зацікавлених у езотериці. Серед опитаних значна частина цікавиться езотерикою через доступність інформації в інтернеті, зокрема, у соціальних мережах. Молодь віком від 15 до 30 років, яка активно використовує соціальні платформи, є основною цільовою аудиторією езотериків, які застосовують індивідуалізовані маркетингові тактики. Популярність езотеричних практик частково зумовлена відсутністю державного регулювання, що дозволяє діяти у віртуальному просторі без обмежень.

3. Основними джерелами інформації щодо езотерики є медіапростір. Телебачення, радіо та друковані ЗМІ майже не впливають на популяризацію езотерики, зокрема через їхню низьку залученість молоді. Більшість респондентів шукають інформацію в соціальних мережах (34%) або звертаються до блогів езотериків (21%). 23% опитаних звертаються за інформацією до сім'ї або друзів, що підкреслює соціальну передачу інтересу до таких практик. Книжки та журнали залишаються менш популярними (17%). Телебачення та радіо використовуються мінімально (4%), що підкреслює сучасну діджиталізацію суспільства.

4. Частота використання езотеричних практик свідчить про загальну обмеженість залучення молоді до активних езотеричних практик. Лише 4% опитаних практикують езотеричні ритуали щоденно, 15% респондентів – кілька разів впродовж тижня, 16% — кілька разів впродовж місяця. Близько половини (46%) взагалі не практикують езотерику. Найбільш поширені практики —

медитація (31%) та йога (20%), тоді як магичні ритуали та хіромантия (до 5%) є менш популярними.

5. Головними чинниками звернення до езотеричних практик є емоційне розвантаження (58%), пошук життєвих рішень (38%), контроль свідомості (37%) та духовне зростання (29%). Для частини молоді езотерика є засобом розваги та незвичайного проведення часу (24%).

6. Констатовано невелику популярність платних послуг серед молоді. Лише 14% опитаних користувалися платними послугами езотериків. Звертаються до платних послуг переважно ті респонденти, хто практикує езотеричні ритуали регулярно. 81% респондентів залишилися задоволені наданими езотеричними послугами, а 36% з них готові повторно звернутися до того ж фахівця. Найчастіше такі послуги шукають через рекомендації друзів (52%) або у соціальних мережах, зокрема Instagram (30%). 23% опитаних звертаються за інформацією до сім'ї або друзів, що підкреслює соціальну передачу інтересу до таких практик. Найпопулярніші напрямки платних послуг — ворожіння на картах Таро (46%), астрологія (39%) та нумерологія (27%).

7. Основні чинники вибору фахівця-езотерика: рекомендації знайомих (48%), відповідність цінностей і світогляду (37%), великий досвід (28%) та імідж фахівця (26%). Менш важливими є популярність у соціальних мережах (7%) або кількість підписників у блозі, підкреслює соціальну передачу інтересу до таких практик

8. Існує вплив езотеричних практик на життя респондентів. Переважна більшість респондентів, які практикують езотеричні ритуали, зазначають позитивний вплив на емоційну сферу (80%), духовний стан (69%), здоров'я (69%) та стосунки з людьми (63%). Водночас менше половини респондентів відзначають помітний вплив на кар'єру (40%) чи фінансове становище (43%).

Позитивний вплив на емоції робить езотерику популярним інструментом для саморегуляції та психологічного комфорту

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО КОНСТРУКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕЗОТЕРИЧНИХ ПСИХОПРАКТИК

Як вважають багато сучасних та давніх дослідників психоенергетичних можливостей людини, однією з основних складових у психоенергетичній практиці є певний психологічний стан, зміна звичайних принципів сприйняття та взаємодії з навколишнім світом [4; 5].

Одним надзвичайно важливим елементом успішного психоенергетичного тренінгу є поняття, яке в деяких джерелах позначається терміном намір – максимально можливий ступінь концентрації бажання та волі на досягненні заданого результату. Тобто, іншими словами, для того, щоб досягти відчутних результатів у психоенергетичній практиці, треба цього не просто "бажати", а повністю сконцентрувати всі свої сили та можливості на цьому бажанні [30; 48].

Правильне виконання психоенергетичних вправ дає можливість кожній людині збільшити свій психоенергетичний потенціал, навчитися сприйняттю та використанню психічної енергії. Природно, що дійсно ефективними такі заняття будуть лише за умов гарним володінням основними техніками психоенергетичного тренінгу.

Практика використання метафоричних асоціативних карт. Маргінальному світу реальності свідомості відповідає двоїстість феноменів, що впливають і сприймаються ним: слів і образів. І якщо слова актуалізують раціональний рівень свідомості, образи орієнтовані на активацію "магічного" (міфологічного) рівня. Вони звернені до почуттів та емоцій людини, її інтуїції. МАК м'яко знімає проблему «раціональних бар'єрів», апелюючи через образ до магічної реальності [9; 20; 33]. У зв'язку з цим метафоричні асоціативні карти відіграють роль своєрідного маркованого провідника між світом магічним та

світом реальним. Невипадково метафоричні карти розглядаються як прорив у власну фантазію, креативність, інструмент самопізнання.

Нам видається, що за психологічною допомогою найчастіше звертаються люди, які втратили «достовірні орієнтири» у повсякденному бутті, для них поплутаними є світ реальний і магічний, немає впевненості в обраному шляху, відсутня диференціація у сприйнятті позитивного та негативного; втрачено актуальні цілі, притаманне змішання мотивів та смислів.

У процесі роботи з картинками психолог може використовувати додаткові карти зі словами, що допомагають осмислити образ, знайти його когнітивне обґрунтування. Подібний хід можна розглядати як приєднання раціонального рівня свідомості для збирання образу та обговорення проблеми. Об'єднання зусиль раціонального та магічного рівнів свідомості дозволяє індивіду в ході рефлексії знайти необхідне рішення для вирішення проблемної ситуації.

Прикладом практичного застосування МАК є методика «Криза = Загроза + Шанс», яка є спрямованою на вивчення звичних шляхів подолання кризової події та визначення тих способів подолання, які заблоковані в ситуації кризи [49]. Які ресурси необхідні у важких ситуаціях та як зробити, щоб вони були доступними тоді, коли вони необхідні?

1. Розкладіть шість карток з руками на столі зображеннями вгору та позначте кожну з них згідно моделі BASIC Ph (віра, емоції, соціальні навички, творчість, інтелект та фізичні дії) [49; 50].

2. Виберіть шість карт із колоди МАК та покладіть їх зображенням вниз на карти з руками у такий спосіб, щоб кожна карта з руками була вкрита однією картою з колоди.

3. Перевертайте по одній верхній карті та описуйте, як вони пов'язані з картами з руками, які є способами подолання. Нехай верхня карта допоможе вам

описати, як ви використовуєте у вашому житті кожен спосіб подолання, в позитивному чи негативному напрямку.

4. Тепер згадайте той період у вашій житті, коли ви відчували сильний стрес чи криза. Переверніть ті, що залишилися в колоді карти МАК і виберіть три карти, які описують цей досвід.

5. Спробуйте визначити, які методи подолання ви використовували, щоб упоратися з цією кризою. Використовуючи карти, розкажіть історію вашого зцілення.

6. Спробуйте також визначити ті методи, які ви не використовували, і переверніть ті картки, що їх представляють, зображенням вниз. Ці карти демонструють ті способи подолання, які блокуються травматичною подією.

7. Знайдіть карти, які можуть допомогти відновити ці заблоковані методи.

8. Відтворіть весь процес того, як ви визначили наявні у вас можливості для подолання криз і як ви активізували додаткові ресурси. Поділіться вашою думкою. Перекажіть вашу історію травматичного досвіду та те, які зміни сталися внаслідок використання всіх шести способів подолання.

Як правило, фахівці, які використовують у своїй діяльності метафоричні карти, винаходять свої унікальні практичні прийоми [33].

Практика гармонізації та наповнення природною силою.

Бажано цю практику виконувати сидячи, у комфортній позі, але з прямою спиною, і з не перехрещеними руками та ногами.

- Заплющте очі.
- Зробіть три глибокі вдихи, привівши себе в спокій і рівновагу.
- Проведіть необхідну медитацію з гармонізації себе та наповнення силою.
- Уявіть, як у вашу ліву ногу входить тепла золотиста хвиля.
- Як ваша нога наповнюється теплом, золотистим світлом, вагою.
- Відчуйте, як вона розслабляється, і стає повністю розслабленою.

– Те саме уявляємо з правою ногою, потім по черзі з кожною рукою, тулубом, головою.

– Нехай вас поступово наповнює золоте тепло. Нехай воно вільно хвилями тече і струмує по вас. Потім відчуваємо струми Землі. Відчуйте, як із самого серця Землі, із самої її магми у вас входить потік енергії Землі.

– Відчуйте, як вона входить у ваші ступні, піднімається по гомілки, стегнах, вливається в тулуб.

– Відчуйте, як вона наповнює живіт, у жінок матку, груди.

– Відчуйте, як енергія Землі вливається в пальці рук, заповнює руки, плечі, заповнює груди.

– Відчуйте, як вона піднімається по шії в голову і, виходячи з верхівки, спрямовується в нескінченність Неба, у серце Всесвіту.

– Не поспішайте переходити до нового етапу практики.

– Відчуйте, як повільно і спокійно протікає через вас Земна енергія.

– Спостерігайте, як вона струмує по вашому тілу, як обволікає його, як наповнює силою.

– Потім подумки зверніть свій погляд до Неба, до самого його серця.

– Відчуйте, побачте, як із самого серця Неба на вас виливається потік небесної енергії, входить у верхівку, наповнює прохолодою та спокоєм голову, розчиняючи думки.

– Відчуйте, як енергія Неба спускається по вашій шії, наповнює груди, живіт, спускається по ногах, стікає по руках і йде в Землю, в її серце.

– Побудьте в цьому стані, що наповнює і гармонізує. Відчуйте як два потоки Неба та Землі струмують через вас.

Наступний крок:

•Відчуйте, як із серця Всесвіту на вас струменить теплий золотий потік світла. Входить до вас, наповнює. І ось ви вже самі починаєте світитися. А потік

світла все продовжує виливатися на вас, ось він вже переповнив вас, і виливається з вашого тіла!

- Дивіться, відчувайте, як свічення вашого тіла починає рости. Ось уже світло, що походить від вас наповнює кімнату. Ось уже виходить за межі будинку, двору, району, міста. Ось ваше сяйво поглинає континент, потім всю планету! А потім осяює світлом весь Всесвіт!

- Побудьте в цьому стані світла, а потім потроху починайте вбирати світло, що випромінюється, до меж галактики, землі, континенту, міста.

- Зупиніться на стані, коли ваше світло осяює межі вашого будинку чи двору. Цього буде достатньо.

У психотерапевтичній практиці, чи то індивідуальній чи сімейній психотерапії, велике значення має контекст, у якому індивід живе зараз і в якому він ріс і виховувався, насамперед, обставини життя його сім'ї та роду загалом. Без урахування цієї інформації психотерапевтична допомога особистості може виявитися неповною, інколи ж і неефективною. Щодо цього наголошувала А. А. Шутценбергер, яка вважала, що якщо ми лікуємо індивіда, не звертаючись до сім'ї загалом, якщо ми не зрозуміли, що існують трансгенераційні повторення, значить, ми нічого значущого не зробили в терапії. У кращому разі ми можемо отримати лише тимчасове полегшення" [44]. Навпаки, врахування цієї важливої інформації дає нові можливості для психотерапевтичних втручань, надає ресурси для вирішення багатьох проблем, які без урахування цього контексту є важкими.

Дуже великі терапевтичні перспективи відкриваються перед практикою психологічної допомоги особистості та сім'ї під час використання інтегративних підходів, при поєднанні різних методів та технік психотерапії.

Якщо сім'я є джерелом психічних травм, можна подолати багато проблем, "занурившись" в історію сімейних стосунків і розв'язавши там давніші конфлікти. Якщо з історією роду пов'язана наша доля, то можна "переграти" події

минулого, послабивши фатальний вплив фатальних обставин. Можна "зустрітися" з кимось із пращурів, прояснити з ним стосунки, отримати від нього дозвіл або інше послання, використовуючи його як ресурс. Однією з методик, що вирішують подібні завдання, є запозичене з трансактного аналізу "батьківське інтерв'ю", яке полягає в терапії батьківського стану і "проясненні" взаємин з реальним батьком. Психодраматичний "діалог з пращуром" схожий на батьківське інтерв'ю, але в нього інше завдання - послабити згубний психологічний зв'язок з проблемами пращурів, розвести свою та чужі долі або, наприклад, звільнитися від "прокляття роду".

Багато наших проблем мають довшу історію та пов'язані з контекстом історії роду. Ми отримуємо з глибини роду послання, серед них є позитивні (що грають роль наших ресурсів) та негативні (що створюють неконструктивні страхи та обмеження). Деякі з позитивних ресурсних листів не доходять до нас з різних причин. Як посилки "до запитання" вони чекають на свого адресата. Це відбувається через порушену систему комунікації в системі роду, коли важлива інформація замовчується, витісняючись в область родового несвідомого.

Практика вогняного очищення роду.

Ця потужна практика допоможе добре почистити енергетику Роду. Але вона не прибере, хоч і полегшить особливо важкі кармічні проблеми в Роду: це хронічні хвороби, що переходять з покоління в покоління, алкоголізм, наркоманія, розлучення, суїцид, народження хворих дітей, шизофренія тощо. У цих випадках потрібна всебічна та багатопланова робота, для якої недостатньо лише практик.

Висновки до третього розділу

Використання езотеричних психопрактик виконує, по-перше, компенсаторну функцію для людей наділяючи їх суб'єктивним відчуттям

більшого впливу на життєві обставини. По-друге, конфесійна приналежність має вплив на включеність до езотеричних практики, а саме: на частоту їх реалізації, цілі в практиках та оцінку їх впливу на свою життя. Так, конфесійно віруючі люди найчастіше позакофесійно віруючих дотримуються регулярності в езотеричних практиках. Віруючі, як конфесійно, так і позаконфесійно, частіше атеїстів вдаються до езотеричних практик з метою духовного збагачення та пошуку вирішення життєвих проблем, а також частіше відзначають позитивний вплив практик на духовний та емоційний стан.

Велика включеність конфесійно віруючих до езотеричних практик пояснюється тим, що ї поведінці притаманні риси обрядовості та регулярності, більше, ніж позаконфесійним віруючим.

ВИСНОВКИ

1. Існування езотеричних угруповань є своєрідною відповіддю на сучасні соціокультурні виклики. Вони заповнюють прогалини, що виникли через ослаблення традиційних інститутів, і допомагають людям адаптуватися до невизначеності у світі. Водночас їхній вплив на ідентичність людини може бути як позитивним (зменшення тривоги, зростання соціальної підтримки), так і ризикованим (можливе відчуження від традиційного соціального середовища).

2. Різні точки зору на суть, структуру та наповнення езотеризму доповнюють один одного, розкриваючи нові грані явища. Аналіз досліджень у галузі езотерики дозволяє виділити три основні групи моделей. Перша група включає дослідження, які дають негативну оцінку більшості езотеричних практик і феноменів, вважаючи їх не науковими або псевдонауковими. Друга група складається з досліджень, які визнали позитивний вплив езотеричних практик на особистісний розвиток і духовне зростання. Третя група моделей фокусується на трансцендентальних, а не генетичних причинах існування релігії та езотерики. Ці дослідження дозволяють вивчати езотеричні практики як унікальний культурний та духовний феномен, який може бути пояснений через глибші, надособистісні чинники, що відкривають нові перспективи пізнання та розуміння світу.

3. В процесі емпіричного дослідження встановлено *загальні тенденції* щодо популярності езотеричних практик серед молоді. *Зацікавленість* езотеричними практиками та їх використання відображає суспільний запит на альтернативні підходи до вирішення проблем, які часто мають емоційний або духовний характер. Це свідчить про пошук нових форм самореалізації та духовного зростання особистості юнацького віку. Конфесійна приналежність має вплив на включеність до езотеричних практик, а саме: на частоту їх реалізації, цілі в практиках та оцінку їх впливу на свою життя. Так, конфесійно віруючі люди

найчастіше позакофесійно віруючих дотримуються регулярності в езотеричних практиках. Віруючі, як конфесійно, так і позаконфесійно, частіше атеїстів вдаються до езотеричних практик з метою духовного збагачення та пошуку вирішення життєвих проблем, а також частіше відзначають позитивний вплив практик на духовний та емоційний стан.

4. Встановлено ієрархію *поширення езотеричних практик*: найпопулярнішими є астрологія, ворожіння на картах Таро, йога та медитація. Проте значна частина респондентів скептично ставиться до таких практик і не практикує їх. Домінуючими джерелами інформації щодо езотеричних практик є: соціальні мережі, блоги, сім'я, спеціалізовані сайти. Телебачення та радіо відіграють мінімальну роль у популяризації цього контенту. Досліджено *регулярність в реалізації практик* сучасними молодими людьми. Більшість респондентів реалізує езотеричні практики нерегулярно або взагалі їх не використовує. Найпоширенішими є медитація та йога, які зазвичай практикують кілька разів на тиждень.

5. Виокремлено *основні мотиви* звернення до езотериків: поліпшення міжособистісних стосунків, духовний розвиток, вирішення психологічних труднощів та досягнення кар'єрних чи фінансових цілей. Виокремлено *домінуючі чинники довіри* до практикуючого езотерика: рекомендації друзів та знайомих, відповідність цінностей і світогляду клієнта й фахівця.

6. Конструктивне використання езотеричних психопрактик виконує, компенсаторну функцію для особистості наділяючи її суб'єктивним відчуттям контролю свого життя, сприяє особистісному зростанню. Однією з основних складових у езотеричній психопрактиці є певний психологічний стан, зміна звичайних принципів сприймання та взаємодії з навколишнім світом. Використання таких психологічних методів, як метафоричні асоціативні карти, практики гармонізації та наповнення природною силою в процесі медитації,

психодрама в сімейній психотерапії обумовлює конструктивність та психологічну ефективність езотеричних психопрактик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бек У. *Суспільство ризику. На шляху до іншого модерну*: Прогрес-Традиція, 2000. 384 с.
2. Вілбер К. *Коротка історія всього*. Вид-во Terra Incognita. 2020. 400 с.
3. Віттевін Х.Й. *Бізнес та духовність*. Суфізм у дії: Гаятрі, 2007. 168с.
4. Гроф С. *Психологія майбутнього: уроки з сучасних досліджень свідомості*. Пер. з англ. Ярини Винницької та Олени Редчиць. Львів: Афіша, 2015. 328 с.
5. Дубасенюк О. А. Духовні практики як засіб вдосконалення та саморозвитку особистості. *Духовна культура особистості*: навч. посіб. / за ред. Д. В. Чернілевського. Вінниця, 2010. С. 153-159. <https://bit.ly/2EQiXO5>
6. Дюркгайм Е. *Первісні форми релігійного життя*: Тотемна система в Австралії. Київ: Юніверс, 2002. 423 с.
7. Журавльова Л.П. Особливості емоційного інтелекту особистості, яка схильна до ризику. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Психологія». 2019. Вип. 60. С. 112 – 125. <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/2058>
8. Журавльова Л., Кравець В. Сучасне суспільство та пошук орієнтирів: роль езотеричних течій. XLVI International scientific and practical conference «*Scientific Research in the Era of Digital Technologies: Challenges and Opportunities*» (November 6-8, 2024), Barcelona, Spain. International Scientific Unity, 2024. С. 288 – 290. <http://surl.li/otmtps>
9. Журавльова Л., Кравець В. Метафоричні асоціативні карти та визначення домінуючих копінг-стратегій. XLVII International scientific and practical conference «*The Future of Scientific Discoveries: New Trends and Technologies*» (Марсель, Франція, 13-15 листопада 2024 р.). France. International Scientific Unity, 2024. С. 276 – 278. <http://surl.li/zctrzj>

10. Журавльова, Л. П., Лаас, М. В. Статеві особливості розвитку емоційного інтелекту та його чинників у юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології*. 2020. 2 (18). С. 169-179. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/32617>

11. Журавльова, Л. П., Мужанова Н.В. Особливості ціннісно-сміслової сфери осіб, які належать до неформальних субкультур. *Український психологічний журнал: збірник наукових праць / головн.ред. І.В.Данилюк: КНУ імені Тараса Шевченка. К., 2018. №4 (10). С.53-68*
http://upj.com.ua/indexa.php?page=number_four_ten_full

12. Журавльова, Л. П., Мужанова Н.В. Динаміка ціннісно-сміслової сфери учасників субкультур. *Психологія: реальність і перспективи: зб. наук. праць. Вип. 12/ упоряд.: Р.В.Павелів, Н.В.Корчакова. Рівне: РДГУ, 2019. С. 66 – 71.*
https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/article/view/50

13. Інглхарт Р. Постмодерн: мінливі цінності та суспільства, що змінюються. *Поліс. Політичні дослідження*. 1997. № 4. С. 6-32.

14. Колісник О. П. Духовні практики як активний метод саморозвитку особистості в перехідний період суспільства. *Психологічні перспективи*. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; [редкол.: Л. Засєкіна (голов. ред.) та ін.]. Луцьк, 2010. Вип. 16. С. 101–118.

15. Кравець В. Медитація як психолого-акмеологічна практика саморозвитку особистості. XLIX International scientific and practical conference «New Areas of Scientific Research: Exploring New Frontiers» (November 27 – 29, 2024, Naples, Italy). International Scientific Unity, 2024. С. 283 – 286.
<http://surl.li/huwele>

16. Кхантіпалло Б. *Секрети медитації: Спокій та прозріння*: Біловоддя, 2005. 272 с.

17. Лазарев С. М. *Діагностика карми*. Книга 1. Система польової саморегуляції. <https://magicbook.com.ua/uk/product-801061.html>

18. Максименко С. Д. *Гене́за здійснення особистості*: К.: Видавництво ТОВ "КММ", 2006. 240 с. <http://surl.li/ahnyft>

19. Матвєєв В. О. Феномен юродства в аспекті порівняння зі східними духовними практиками. *Гілея: наук. вісн.: зб. наук. пр. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*, ВГО "Українська академія наук". Київ, 2014. Вип. 81. С. 222-226. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_81_58

20. Мілорадова Н. Е. Метафоричні асоціативні карти як інструмент психокорекції та психопрофілактики посттравматичних стресових розладів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 4. С. 207-210. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2012_4_44

21. Містико-езотеричні рухи в теорії та практиці. «*Таємне та явне*»: багатоманіття репрезентацій езотеризму і містицизму. Четверта міжнародна наукова конференція. 2-4 грудня 2010 р., Дніпропетровськ.

22. Найдьонов Олександр. *Езотеричні знання – один з головних резервів розвитку інформаційного суспільства*. <http://surl.li/aqewhg>

23. *Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства*: монографія / Ред. колегія: Т. В. Коломієць, Т. Ю. Кулаковський, Г. В. Пирог; за науковою редакцією професора Л. П. Журавльової. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2020. 308 с. <http://eprints.zu.edu.ua/30708/1/монографія%20редакція%2011.02.20.pdf>

24. *Психологічні закономірності розвитку духовності особистості*: [монографія]. М.Й. Боришевський, О.В. Шевченко, Н.Д. Володарська та ін.; за заг. ред. М.Й. Боришевського. К.: Педагогічна думка, 2011. 200 с.

25. Ручка А. Інглгарт Р. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 283 с.

26. Савченко І. А. Устинкін С. В.. Релігія у сприйнятті сучасної молоді: цифри та коментарі. *Сучасні дослідження соціальних проблем*. 2016. № 7. С. 232-263.

27. Савчин М. *Духовний потенціал людини* (Навчальне видання): [монографія]. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 508с.

28. Савчин М. Християнська концепція людини як методологічний орієнтир у духовному вихованні дітей та молоді. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. Мелітополь, 2016. № 2. С. 260-265. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2016_2_45

29. Сафронов А.Г. Езотеричні психопрактики в релігійних традиціях світу. *Наук. Вісник ХДПУ*: 36. наук. пр. 2000. № 6. С. 112-116.

30. Савчин М. В. *Духовна парадигма психології*: монографія. Київ: Академвидав, 2013. 252 с.

31. Сафронов А.Г. Змінені стани свідомості в структурі релігійного попиту. *Наук. Записки Харківського військового університету*: 36. Наук. Пр. Харків: ХВУ, 1999. Вип. 4. С. 147-149.

32. Соловйов В. Г. Релігієзнавча експертиза нових релігійних рухів: основні ракурси проблеми. *Гуманітарний часопис* 2019, № 1. С. 97 – 115.

33. Туркова Д. М. Метафоричні асоціативні карти як візуально-наративний стимул для психолінгвістичного аналізу діалогу з тілесним Я. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 3. 2020. С. 63 – 71.

34. Фромм Е. *Втеча від свободи*. Вид-во: КСД. 2024. 288 с.

35. Фромм Е. *Мистецтво любити*. Вид-во: КСД. 2020. 192 с.

36. Фромм Е. *Мати або бути?* Вид-во: КСД. 2020. 304 с.

37. Хромець Віталій. *Езотерика: філософсько-релігієзнавчі аспекти* [Дисертація]. К. 2007. 175 с.

38. Хромець Віталій. *Езотерика: філософсько-релігієзнавчі аспекти* [Автореферат дисертації]. К. 2007. 20 с.
39. Усікова Л. С. Ісихастська життєстійкість в монастирській культурі. *Мультиверсум: філос. альм. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України*. Київ, 2015. Вип. 1/2. С. 56-66. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Multi_2015_1-2_8
40. Юнг К-Г. *Архетипи і колективне несвідоме*. Вид-во: Астролябія. 2023. 608 с.
41. Чумаченко В А. *Шлях у невимовне: збірка матеріалів з проблем сучасної езотерики*. Кривий Ріг: 2000. 206 с.
42. Шайгородський Ю. Криза суспільної довіри: суперечність між очікуваннями та реальністю. *Політичне поле України у ситуації суспільної кризи: влада, опозиція, політичні партії, громадські організації* /за ред. О. Майбороди. Київ: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 264 с.
43. Шварц К. Знак Зодіаку Терези: повна характеристика та сумісність з іншими знаками. <https://www.unian.ua/lite/astrology/10849940-znak-zodiaku-terezi-povna-harakteristika-ta-sumisnist-z-inshimi-znakami.html>
44. Шутценбергер А. А. *Синдром предків*. Трансгенераційні зв'язки, сімейні таємниці, синдром річниці, передача травм та практичне використання геносоціограми. Вид-во: Психотерапія. 268 с. <https://good-book.com.ua/>
45. Faivre Antoine. *Access to Western Esotericism*. Albany, State University of New York. Press, 1994, 380 p
46. Hanegraaff W. J. *Western ezotericism: Guide for the perplexed*. A&C Black, 2013. 192 p.
47. Hanegraaff, W. *Esotericism and the Academy: rejected knowledge in Western Culture*. Cambridge: cambridge University Press. 2012. 478 p.
48. Jorgensen D. L. *The Esoteric Scene, Cultic Milieu, та Occult Tarot* / D. L. Jorgensen – New York & London: Garland Publishing, 1992. - 269 p.

49. Lahad M., Ayalon O. and Shacham M. "BASIC Ph" Model of Coping and Resiliency: Theory, Research and Cross-Cultural Application. 2012. 288 p.

50. Lahad M., Shacham M., Ayalon O. (2013). *The "BASIC Ph" model of coping and resiliency: Theory, research and cross-cultural application*. London and Philadelphia, England: Jessica Kingsley.

51. Zhuravlova L.P, Shpak M.M. Empatiia yak psykhologichnyi mekhanizm rozvytku mizhosobystisnoho emotsiinoho intelektu. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(25), Issue: 49, 2015. – C.85 – 89.
https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/ped_psy_iii25_49.pdf